

Boganmeldelser Noter nr. 244

Podcast og udstillinger:

DR LYD. Tyrann - Lenin. 2024.

Vølvens varsel - vikingerne og verdens undergang. Udstilling på Nationalmuseet til 2027

Historisk faglitteratur:

Tom Buk-Swienty: Berlin brænder – Historien om fire danskere, som oplevede Det Tredje Riges undergang, mens de med livet som indsats skrev verdenshistorie. 2024. 544 sider, 350 kr.

Christian Ingemann Nielsen: Rød terror under den kolde krig. Forlaget Ubirex 2024. 164 sider, 249 kr.

Søren Michael Sindbæk: Trelleborg. Vikingetidens ringborge I. Aarhus Universitetsforlag 2024. 143 s. illustreret med kort og billeder., 199,95 kr, inkl. e-bog.

Eugene Rogan: Massakren i Damaskus. Skabelsen af det moderne Mellemøsten. Kristeligt Dagblads Forlag 2024. 336 sider, 299,95 kr.

Bjørn Poulsen: Torvedag 1422. Serien 100 Danmarkshistorier. Aarhus Universitetsforlag 2024. 100 sider, 129,95 kr.

Erik Bjergager: På sporet af apostlene. En rejse ind i hjertet af den tidligste kristendom. Kristeligt Dagblads Forlag 2024. 248 sider, 274,95 kr.

Martin A. Husted: Den som vover. Historien om to specialoperationer i anden verdenskrig. Forlaget Turbine 2024. 230 sider, 299,95 kr.

Jacob Wendt Jensen: DR 100 år. Gads Forlag 2024. 440 sider (rigt illustreret), 399,95 kr.

Michael Böss: Det arktiske hjemland. Fra Vinland til Nordvestpassagen. Nord Academic Forlag 2024. 328 sider, 349,95 kr.

Lykke Friis: Håbets Europa i 89 billeder. 2. udgave. Gads Forlag 2024. 272 sider, 299,95 kr.

Anders Ravn Sørensen: Børsen. Gads Forlag 2024. 336 sider, 399,95 kr.

Neil Price: Ask och Emblas barn. Vikingernes historia. Oversat til svensk af Henrik Gundenäs. Förlaget Daidalos. Göteborg. 2024. 561 s. 280 sv.kr. (Oprindeligt udg. på engelsk 2020).

Helle Juhl: Krig og kvindeliv. Femten beretninger fra besættelsen. Lindhardt og Ringhof 2024. 360 sider, 299,95 kr.

Søren Michael Sindbæk: Aggersborg. Vikingetidens ringborge II. Aarhus Universitetsforlag 2024. 141 s. illustreret med kort og billeder, 199,95 kr, inkl. e-bog.

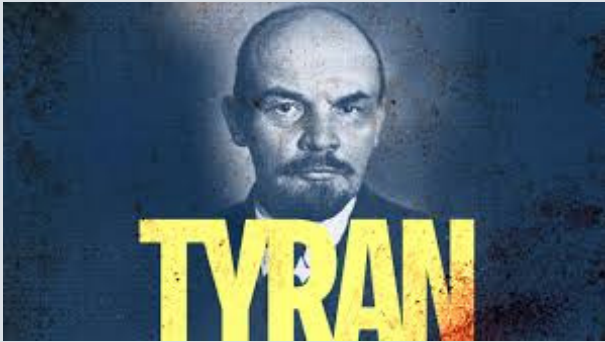
Poul Villaume: Håbets gennembrud. Den Kolde Krig - en ny global historie. Afspænding, nedfrysning og tårbrud 1977-1991. Gads Forlag 2024. 312 sider, 399,95 kr.

Finn Østrup: Danske finanskriser fra 1311 til 2000. Bind I: Fra 1311 til 1913. Forlaget Historia 2023. Samlet pris for 3 bind 450,95 kr. Bind 2 og bind 3 anmeldes i kommende udgaver af Noter.

Claus Møller Jørgensen: Kongen og grevinden. 1850. Serien 100 Danmarkshistorier. Aarhus Universitetsforlag 2024. 100 sider, 129,95 kr.

Podcasts og udstillinger

DR LYD: Tyran - Lenin, 2024

Velproduceret, spændende og filmisk podcast om Lenin, der desværre lader kvinderne forblive i skyggerne som statister i den dramatiske fortælling om den store mand og hans hjerne.

Men denne anmeldelse har *Noter*, så vidt jeg ved, premiere på at anmelde podcasts. Vi mente, det var på sin plads, da der bliver produceret mange podcast, der formidler historie på forskellig vis. Det skyldes, at særligt podcastmediet egner sig til historiefortælling af forskellige årsager, som det er for omfattende at komme ind på her. Jeg vil nøjes med at konstatere, at der både i Danmark og i det store udland bliver produceret mange gode podcasts, der formidler historiske emner. Og lad mig sige det med det samme: Det gælder også denne sæson af *Tyran*. Jeg er begejstret!

Lydproducer Kim G. Hansen sagde engang i et oplæg om podcastproduktion: "*Spørg altid jer selv, hvorfor skal denne historie fortælles i lyd, og hvordan virker det?*" Det råd har jeg virkelig taget til mig, så det første, jeg gør, når jeg arbejder med podcasts, er at stille netop dét spørgsmål. Jeg vil derfor gøre det samme her og lade spørgsmålet være omdrejningspunktet for anmeldelsen: Hvorfor skal historien om Lenin og hans rolle i den russiske revolution fortælles i lyd, og hvordan virker det? Men først en kort præsentation.

Podcasten er en del af serien *Tyran*, produceret af Mono for DR P3. Holdet bag tæller bl.a. værten Emil Rothstein-Christensen, der er kendt fra podcasten *De lovløse*, samt lyddesigner Mikkel Rønnau.

Serien *Tyran* er en form for blanding af biografisk skildring og dramatiseret historiefortælling om forskellige diktatorer, der på den ene eller anden måde har tyranniseret deres egen befolkning.

Tidligere sæsoner har bl.a. omhandlet Saddam Hussein, Idi Amin, Pol Pot osv.

I første episode af podcasten om Lenin kalder værten denne sæson et "*storslået og historisk meget velunderbygget drama*", og så er det jo godt, at de har lavet litteraturhenvisninger på seriens hjemmeside. Tak for det.

Serien væver meget om Lenins hjerne både metaforisk og konkret. Han bliver mange gange kaldt "hjernen bag den russiske revolution" og store dele af nørdeafsnittet handler om konserveringen af Lenins hjerne efter hans død.

Sæsonen følger Lenin fra hans barndom til tiden under revolutionen i Rusland og frem til hans død i 1924. Det kræver sin fortæller at skære dette indhold ned til fem afsnit à 30 minutter. Og som Rothstein-Christensen også nævner, er der meget af historien, som ikke bliver fortalt, hvilket vel altid er præmissen for historiefortælling. Hvorom alting er, er det spændende at kigge på, hvad der lægges vægt på indholdsmæssigt.

Første afsnit handler om Lenins barndom og baggrunden for, at han blev revolutionær. Næste afsnit fortæller om de år, han tilbringer i eksil.

Tredje afsnit omhandler udviklingen i året 1917, mens fjerde afsnit beretter om henrettelsen af zarfamilien og attentatet på Lenin.

Endelig beretter sidste afsnit om tiden før Lenins død og hans forhold til Stalin.

I tillæg til de fem afsnit er der lavet et ekstra nørdeafsnit. Det fungerer godt, og det er relevant at høre stemmen på podcastens researcher og manuskriptforfatter, Signe Marie Bang. Hende gad jeg godt høre mere fra, så for min skyld kunne de godt have lavet flere nørdeafsnit – eksempelvis om brugen af myten om Lenin i Rusland i dag. Bliver han dyrket eller glemt?

Podcasten er generelt god til at forklare årsagssammenhænge og bruger relevante sammenligninger. Enkelte steder zoomer jeg dog ud og må gå tilbage for at genlytte. Formidlingen er helt sikkert stærkest, når den scenisk fortæller røverhistorier om det spektakulære og groteske – hvilket den gør formidabelt. For eksempel når vi hører om Lenin, der gemmer sig i en finsk høstak, eller når han bevæger sig ud i gaderne forklædt som en fuld mand for at undgå at blive opdaget af politiet.

Fortællingen står særligt stærkt, når vi kommer helt tæt på den person, som portrætteres, i en form for lyd-mæssigt nærbillede. For eksempel når vi hører om, hvordan Lenin stopper med at høre Beethoven for ikke at lade blødsødne følelser stå i vejen for revolutionen. Det lydbillede brænder sig fast i hukommelsen.

Måske skyldes det, at brugen af lyd og musik smelter sammen med det indholdsmæssige og bliver en del af portrættingen.

En af faldgruberne ved at bruge Hollywood-agtige dramatiseringer i historiefortællingen er risikoen for at reproducere stereotyper. Jeg synes, at podcasten bliver stereotyp i sin skildring af de kvinder, der omgav Lenin – særligt i skildringen af "Nadya", Nadezhda Konstantinovna Krupskaja, Lenins hustru. Hun og Lenins søster er hensat til at "pusle" om og opvarte Lenin.

Men Nadya var ikke blot en tro og støttende hustru, der kiggede med store, betagede øjne på Lenin, der "mansplainede", som man lidt får indtryk af i *Tyran*. Hun skrev selv tekster om uddannelsespolitik og pædagogik og var med til at forme revolutionære tanker. Hendes tekster fylder i alt 11 bind! Hun var også til tider virkelig træt af ægteskabet med Lenin – endda så træt, at hun på et tidspunkt overvejede skilsmisse, hvilket jo ikke var helt almindeligt for tiden.

Hvorfor gentage dette trættende narrativ og kvindebillede og endnu engang kun tilbyde lytterne én position, de kan spejle sig i: kvinden, der lytter til den geniale mand, ser op til ham og støtter ham i alt i stedet for at tænke selv?

Lenins formodede elskerinde og meget fortrolige rådgiver gennem en lang årrække, Inessa Armand, er også skrevet helt ud. Det undrer mig – hvorfor er hun det? Jeg ved godt, man ikke kan få det hele med, men stadigvæk. Det siger meget om Lenin, at han formentlig har siddet med sin hustru på den ene side og sin elskerinde på den berømte togrejse fra Zürich i 1917.

Hvis man gerne vil have et nuanceret billede, vil jeg anbefale den britiske historiker Helen Rappaports bog *Conspirator* fra 2009.

Enkelte har kritiseret de historiske podcastproduktioner fra MonoMono for at lade værten fylde for meget. Han er den alvidende historiefortæller, der udlægger historien, som han forstår den. Jeg synes dog, at det fint kan berettiges. Det virker, og det er effektivt. Fortællerinstansen i de fleste lærebøger fremstår jo lige så alvidende – forskellen er blot, at det fremstår mere tydeligt, når vi hører fortællerens stemme.

Lyddesignet skaber et formfuldendt samspil mellem form og indhold. Det skaber spænding, drama og fremdrift i de enkelte afsnit. Underlægningsmusikken er på én gang storslået og forvrænget, hvilket giver en stemning af både opbygning og opløsning. Enkelte steder er der lagt en stemme ind, der lyder nærmest diabolsk. Det virker her, som om folket indgår en djævelpagt, da Lenin bliver sat til at lede revolutionen.

Der lægges en tredje tid ind i fortællingens spor, når der bruges klip fra 1970'ernes radioprogrammer om den russiske revolution – en tid, hvor der blev sagt og skrevet meget om netop denne begivenhed. Måske er det fint, at det virker på et mere eller mindre underbevidst plan hos lytterne. Man kan dog i undervisningssammenhæng vælge at gøre eleverne bevidste om det som en historiografisk faglig pointe. Et andet forslag er at inddrage aktør-struktur-teori og problematisere aspekter ved at tillægge én enkelt person så stor betydning i skildringen af historisk udvikling.

I *Tyrans* sæson om Lenin står det klart, hvorfor den er lavet i lyd. Den formår at udnytte lydmediets potentiale både hvad angår form og indhold – og det virker. Podcasten skaber indlevelse og engagement, og den vækker forestillinger og billeder hos lytteren.

Dette bliver særligt tydeligt, hvis jeg sammenligner med en anden podcast om Lenin og den russiske revolution fra Radio4 med titlen *Bag Hammer og Sejl*. I denne produktion står det mindre klart, hvorfor den skal udgives som podcast. Der er ikke lagt meget energi i lydsiden. Speaken er meget detaljerig og berettende og lyder som oplæsning. Den er informationsmættet, og fortællertempoet er så højt, at det er svært at danne sig billeder af det fortalte. Selv som trænet lytter kan jeg have svært ved at finde tålmodighed til at lytte første afsnit færdigt. Derfor vil jeg for eksempel ikke kunne bruge den i undervisning – i modsætning til *Tyran*. Jeg tænker på mange måder, at *Bag Hammer og Sejl* kunne have gjort sig bedre som en bogudgivelse.

Afslutningsvis vil jeg nævne, at der i skrivende stund er premiere på næste sæson af *Tyran* om Augusto Pinochet. Jeg har hørt første afsnit og må konstatere, at hvis serien holder niveauet, er der virkelig noget at se frem til.

Amalia Bonné

Vølvens varsel

Vølvens varsel - vikingerne og verdens undergang. Udstilling på Nationalmuseet til 2027

Nationalmuseet har i flere år ligget bag Moesgård i oplevelser og nye udstillinger.

Egmonthallen, der oprindeligt var bygget til særudstillinger, er af besparelseshensyn siden 2021 blevet inddraget til mere varige udstillinger om den populære vikingetid. Det skulle sikre flere besøgende. Den første udstilling i en serie på tre: "Togtet" (2021-24) fokuserede på vikingerne færd og rejser med Bjørn Jernsides togt (859-63) til Middelhavet som filmdrama.

Den anden udstilling, der er planlagt til at vare til 2027 hedder "Vølvens varsel" og har fået oplevelsen i lys og lyd flyttet frem som indledning til udstillingen. Udstillingen er således opdelt i 2 dele:

1: Vølvens spådom – en forestilling af Kasper Holten

– på baggrund af Den poetiske Edda: Vølvens spådom – musik, tekst og billeder i sammenhæng viser livet/verden fra fødsel til ragnarok. Du har høretelefoner på, og det er ret overvældende - behold dem på under hele udstillingen!

Digtet er fra "Den poetiske Edda" (håndskriftet Codex Regius 12/1300-tallet) og selve skabelsesberetningen findes også hos Snorre Sturlason i "Snorris Edda" fra o. 1220. Teksterne er således nedskrevet af kristne.

Det moderne drama er formidlet af teaterchef Kasper Holten og teksten af kulturskribenten Marie Carsten Pedersen. Det er meningen, at vi skal forstå katastrofe og udvikling, som vikingerne så det, men også tænke over vores egen tid. Selve forløbet i dramaet: skabelse-konflikt og genopstandelse/paradis svarer (næsten) til den kristne livstolkning.

2: Udstillingen omkring "vølven" og den ny tids (kristendommens) komme.

Der er mange genstande: Vølveskikkelsen gennemgås flere steder – det er arkæologen Peter Pentz fra Nationalmuseet, der har arrangeret udstillingens mange genstande og tekster, så vi kommer bagom de fore-

stillinger, som vikingetidens mennesker – måske kun eliten havde.

Det er her, udstillingen er nyskabende. Vi hører normalt altid om vikingerne gerninger, udstyr og skibe – ikke om deres forestillinger.

Vølven fra Fyrkat er den centrale person i udstillingen – hun er i gravfundene på Fyrkat en central kvindeskikkelse – med en lang række remedier, som blev tolket som en, der driver sejd. Der er fint rødt klæde, bulmeurt, sjældne perler, et gotlandsk dåsesmykke (hvor en anden rest er fundet på Borgring!), en udsmykket jernstav, - men vi kender kun vølver fra senere sagaer (Erik den Rødes saga, Laksdøla saga m.v.).

Hun er ikke begravet på kristen vis, men lå på en vognfading i en lille gravhøj, og er således en betydningsfuld kvinde selv under den kristnede Harald Blåtand.

Udstillingens mange montr

En lang række genstande, der belyser vikingerne opfattelser og forestillinger, er udstillet, det er ofte små ting – brug både ipads og forstørrelsesglas og lyt til de mange historier. Der er mange pragtgenstande, og det skal fastholde de besøgende.

Den faglige diskussion

Udstillingen fik stor ros i dagspressen og blev vurderet, at nu havde Nationalmuseet igen lavet en fremragende udstilling. Men der var kritik fra vikingespecialister og historikere:

"Vølven" er nemlig ikke specielt kendt eller udbredt i det norrøne tekstmateriale. Vølvestavene – der findes ved ca. 30 grave i Norden, kan også tolkes som "rituelle stegespid", der ligesom en nøgle angiver en husfrues funktion.

Pentz afviste kritikken med, at det er vigtigt at lægge de usikre fortolkninger frem, men det drejer sig om, at folk får en oplevelse og indsigt til diskussion og kommer bag om, hvad folk i vikingetiden tænkte.

Den seneste vikingeforskning

Pentz' tolkninger (og Rane Willerslevs) svarer til de nyeste skandinaviske fortolkninger, der med udgangspunkt i runesten, stenbilleder, figurer på smykker og udstyr og de gamle norrøne tekster prøver at forstå, hvordan vikingetidens mennesker – både kvinder og mænd, opfattede verden, og hvilken livsopfattelse de havde.

Den kendte svensk-engelske arkæolog Neil Price har hjulpet med artikler og råd til udstillinger på Nationalmuseet om vikingerne, fx "Vikingen" og "Togtet". Han er arkæologiprofessor i Uppsala og har netop

udgivet sin fortolkning af vikingetidens samfund og samfundsopfattelse efter mere end 30 års forskning. Han har tidligere til udstillingen Vikingen, der indeholdt Fyrkat-kvinden, sammen med Peter Pentz tolket dette fund.

Det er en spændende og gådefuld udstilling, Nationalmuseet har produceret. Den holder i lang tid fremover og giver et andet billede af vikingetiden, end vi er vant til. Forestillingerne er i høj grad hentet i sagateksterne, og det kan diskuteres. Skoletjenesten skal nok hjælpe en klasse på vej – både historie, religion og dansk kan bruge drama og udstilling.

Katalog:

Peter Pentz & Dorte Einarsson (red.): Vølvens varsel. Vikingerne og verdens undergang. 56 s. Nationalmuseet 2024. Med artikler om Vølver og mytologi.

Henrik Adrian

Historisk faglitteratur

Spændende historie – skrevet af en af vores store historiefortællere

Tom Buk-Swienty: Berlin brænder – Historien om fire danskere, som oplevede Det Tredje Riges undergang, mens de med livet som indsats skrev verdenshistorie. 2024. 544 sider, 350 kr.

“Et stort luftangreb var for øjet en regn af lysende striber, som brandbomberne tegnede på deres vej gennem luften,

spillende lyskegler fra projektørerne, røde og hvide signallys, ildglimt og flakkende brandskær. For øret var det en altgennemtrængende, ustandseligt tordnende buldren fra antiluftskytses kæmpestore kanoner og de tunge sprængbombers detonationer, efterfulgt af en durende bæven, som om jorden vred sig i krampetrækninger ... Vi oplevede 20-25 storangreb med 1.000 til 1.200 bombemaskiner og derudover cirka 125 angreb med 60-300 maskiner.” (s.19)

Sådan fortæller Arild Hvidtfeldt om forholdene i Berlin i krigens sidste år. Han er en af de fire personer, som bogen følger fra efteråret 1943 og frem til foråret 1945. Arild Hvidtfeldt er journalist ligesom Paul E. Stemann, og de to andre hovedpersoner er ansat ved

den danske ambassade i Berlin, legationsråd Vincens Steensen-Leth og attaché Frederick Holck Colding.

Ud fra et kæmpe kildemateriale i form af avisartikler, arkivmateriale, breve, indberetninger og interviews fortæller Tom Buk-Swienty en meget spændende historie om Berlin og Anden Verdenskrig i krigens sidste par år.

Takket være de fires breve og artikler får man et indgående indblik i, hvordan det var at leve og overleve i det helvede, som Berlin udviklede sig til under de massive luftbombardementer. De lever, overlever og møder samtidig en lang række personer lige fra Arild Hvidtfeldts søde værtinde i den efterhånden helt udbombede lejlighed i Berlins centrum til de ledende personer i regimet. De fire får også en tæt kontakt til de mange antinazister, der også var i Berlin, og de oplever på nærmeste hold, hvorledes mange af disse bliver arresteret, pint og henrettet efter det mislykkede attentat mod Hitler i juli 1944.

Tom Buk-Swienty har en fantastisk evne til at gøre historien levende og meget nærværende. Som læser er man med helt nede i detaljen – og det er ikke kedeligt. Men samtidig er det uhyggeligt og skræmmende, hvorledes den berlinske befolkning må udholde en tilværelse, hvor de bliver berøvet alle de ting, som gør livet værd at leve. Under de værste perioder bliver de også berøvet søvn, og efterhånden som krigen skrider frem, bliver fødevarer-situationen katastrofal, og sulten bliver en daglig partner.

Jødernes skæbne og de tusinder af tvangsudskevne arbejderes historie bliver ikke glemt i Tom Buk-Swientys fortælling, selv om vi også hører om de meget bedre forhold for udenlandske journalister og diplomaterne. Gennem bogen kan man ikke lade være med at beundre de fires indsats både for at hjælpe andre, få sendt den rigtige historie hjem og for at leve livet trods alt. Enkelte gange bliver det dog for meget med ødelæggelserne, døden og byens ruiner, og på et tidspunkt bliver en af dem, Paul Stemann, så psykisk medtaget – det man dengang kaldte granatchock – at han må på rekreation i Danmark. Men efter rekreationen vender han tilbage til Berlin, så han kan fortsætte sin indsats for både læserne hjemme og berlinerne.

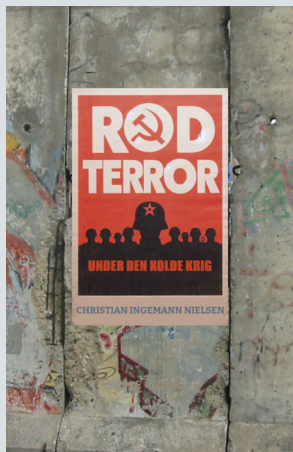
Ligesom i Tom Buk-Swientys andre bøger er Berlin Brænder meget smukt illustreret med mange fotos, der fint formidler de fysiske forhold, men også stemninger. Mange af billederne er “med omhu og nænsomhed blevet digitalt farvelagte” (s.511), og det fungerer fint. Ligeledes er der litteratur- og materialeliste, fine noter til hvert kapitel og et godt register.

Med sine over 500 sider er det noget af en moppedreng – og tung! – og jeg ville nok som redaktør anbefale forfatteren at styre sin skrivekløe og stramme bogen op. Ligeledes ved jeg ikke, om det er korrekt, at de fire 'skrev verdenshistorie', som der står i undertitlen.

Men det ændrer ikke på, at Tom Buk-Swienty har givet os en meget interessant, velskrevet og super spændende bog – og jeg glæder mig allerede til den bebudede efterfølger *Russerne kommer*.

Ulrik Grubb

Den fejlslagne strategi

Christian Ingemann Nielsen: Rød terror under den kolde krig. Forlaget Ubirex 2024. 164 sider, 249 kr.

Bogen indledes meget dramatisk med fundet af Aldo Moros lig d. 9. maj 1978. Godt to år senere indtraf en begivenhed der formodentlig rystede Italien i endnu højere grad, nemlig den såkaldte Bologna-massacre, en

bombesprængning på banegården i Bologna, hvor 85 mennesker blev dræbt. Bogen handler om det første, men ikke om det andet, i og med afgrænsningen til "den røde terror". Det betyder at også væsentlige terroristbevægelser som ETA og IRA falder uden for bogens emne.

Bogens struktur indebærer en gennemgang af de kendte "røde" terroristbevægelser i rækkefølge: PFLP, RAF, Brigade Rosse, og med lidt mindre vægt Action Directe, CCC (belgisk), GRAPO, Den Armenske Hemmelige Hær, PKK og Japans Røde Hær. Til slut er der et kapitel om "Carlos" og et om Blekingegadebanden.

Man skulle mene at denne omfattende gennemgang opfordrer til sammenligning og til overordnede ræsonnementer, men det er der meget lidt af. Formålet med bogen er, siger forfatteren, at give en "kortfattet, overskuelig introduktion" til terroristbevægelserne. Den bygger, siger han, på "et bredt og alsidigt kildehenvisninger".

Undertitlen "under den kolde krig" antyder, at den røde terror var en del af krigen, iværksat og styret af

Sovjetunionen og satellitstaterne. F.eks. kan man læse at Ulrike Meinhof var "i lommen på DDR" (s. 34), og mordet på privatiseringschef Rohwedder tages som tegn på RAF's stillingtagen i krigen (s. 63) – mordet kan dog næppe være styret af DDR, eftersom det fandt sted i 1991. Nå, forfatteren er udmærket klar over at terrorbevægelserne ikke var styret østfra. Det argumenterer han klart og overbevisende imod (s. 71-77). Der var en del hjælp og støtte, men terroristerne var ret ustyrlige., og de var psykologisk stik modsat de ledende i Øst. De var ganske vist lejlighedsvis "nyttige idioter", men for det meste unyttige eller direkte skadelige idioter.

I virkeligheden var samarbejdet med mellemøstlige terroristorganisationer nok vigtigere end samarbejdet med Øst. Det gav også aktionerne en anden, mere voldelig karakter. I sin klassiske form (RAF, BR) var hensigten med aktionerne ikke terror i den almindelige befolkning. Den var rettet mod enkeltpersoner i den politiske og økonomiske elite, eller den var indrettet på at skaffe penge til vennerne, f.eks. i PFLP. Bevares, der var en del "collateral damage". Ved samarbejdet med PFPL kom der flykappinger og gidseltagninger med.

Forfatteren føler sig provokeret ved forestillinger om, at terror er noget nyt. Det har han naturligvis ret i, men det er på sin plads at pointere, at der er sket et skred: Fra at være målrettet mod enkeltpersoner og institutioner er dagens terrorisme diffus, rettet mod sagesløse og med det formål at slå så mange som muligt ihjel.

Indenfor de valgte rammer er bogen kort, letlæst og informativ.

Axel Moos

HISTORIEN OM RINGBORGENE 1 – TRELLEBORG

Søren Michael Sindbæk: Trelleborg. Vikingetidens ringborge I. Aarhus Universitetsforlag 2024. 143 s. illustreret med kort og billeder., 199,95 kr, inkl. e-bog.

Udgravningerne af den ældre middelalders store anlæg har siden 1930'erne skabt nye overraskelser for både arkæologer og historikere og

tvunget dem til helt nye tolkninger af den ældste Danmarkshistorie.

”Historierne” om de nyligt udpegede 5 verdensarvssteder: Trelleborg, Aggersborg, Fyrkat, Nonnebakken og Borgring kommer nu på Aarhus Universitetsforlag skrevet af arkæologen Søren Michael Sindbæk. Han er den yngste i rækken af kendte ”ringborgsarkæologer”, og han har selv udgravet den sidst fundne Borgring ved Køge.

Bogen om Trelleborg kan både bruges som udførlig guide (der er gode kort og oversigter) og som en oversigt, der både fortæller hele forskningshistorien og de mange tolkninger, som fremkom, efterhånden som genstande og spor blev fundet under udgravningerne.

Da Trelleborg var den første ringborg, der blev fundet i 1934, ændredes fortolkningsmulighederne sig, efterhånden som flere anlæg blev fundet og beskrevet: Aggersborg, Fyrkat, Nonnebakken – og siden Skuldelevskibene i Roskilde fjord, anlæggene ved Lejre og Tissø – og Jelling med Ravningsbroen. Hertil kom de mange udgravninger i Ribe, i Århus, ved Lindholm Høje, ved Hedeby i Slesvig og i Skåne Borreby, Lund og Uppåkra. Det skabte nye gåder og sammenhænge, der helt har forandret opfattelsen af den tidlige middelalder i det baltiske og skandinaviske område.

1930’erne, besættelsestiden og efterkrigstiden prægede på hver sin måde de forskellige forskeres fortolkningsmuligheder. Man fik også efterhånden nye metoder til tidsbestemmelse (årringsbestemmelse) og isotop- og DNA genstandsanalyse, hvor ny viden hele tiden kommer til.

Denne lange ”opdagelseshistorie” fortæller Sindbæk gennem en række interessante kriminalgåder med de mange spændende løsningsmuligheder. Det sikrer læseren en opdateret viden om ”vikingetiden”, hvor nogle tolkninger er udelukket og andre stadig er gådefulde.

Interessant er den perlerække af arkæologer og historikere, der er med i de mange årtiers arbejde. I Trelleborg-bogen er det især Poul Nørlund (1888-1951) og hans mange overvejelser, som hentes frem fra dagspressen og Nationalmuseets arkiver.

Trelleborg udgraves i slutningen af 1930’erne og under besættelsen. Men først i 1948 udgiver Nørlund sin endelige sammenfatning af de mange fund med viden om de nyfundne ringborge Aggersborg og Fyrkat.

Sindbæks fortælling om Nørlunds ”Trelleborg” begynder med Nørlunds kortvarige tolkning af anlægget som en handelsby, så bliver det til militærkaserner og ender i tolkningerne med at være del af et større system af flere anlæg bygget under Svend Tveskæg, der

trænede og samlede styrkerne til Englands erobring. Fortællingen viser Nørlunds mange forskellige overvejelser gennem hele udgravningsforløbet. Nørlunds forestillinger prægede de kommende generationer af forskere – og flere af dem deltog som studentermedhjælpere i udgravningerne i 30’erne.

Arkitekten C.G.Schultz (1905-58) deltog og overtog delvist ledelsen af udgravningen, da Nørlund blev direktør på Nationalmuseet i 1938. Schultz udviklede i 1930’erne en rekonstruktion af ”Trelleborghuset” med en søjlegang rundt om huset. Den blev opført som rekonstruktion i 1942 og står stadig på Trelleborg. Senere ved en ny rekonstruktion ved Fyrkat i 1980’erne fik hustypen en ny tagkonstruktion, da man fandt ud af, at de ydre træ søjler havde båret trækonstruktionen og stod skråt. Senere blev det Schultz, der udgravede Aggersborg lige efter krigen og siden Fyrkat.

Arkæologen Thorkild Ramskou deltog også i udgravningerne sammen med historikeren Tage E. Christiansen, der i 1979 daterede anlægget til 980/81 med dendrokronologisk metode. Han tolkede borganlægget hørende til Harald Blåtands periode, og opfattede da anlæggene som tvangsborge rettet mod befolkningen. Det var denne datering, der fik afgørende betydning, så vi nu tolker de mange anlæg som ”Kong Haralds ringborge”.

I små letlæste, men grundige afsnit gennemgår Sindbæk historien om ”Trelleborg” og de spor og rester, der er fra perioderne før, under og efter selve anlæggets funktionstid.

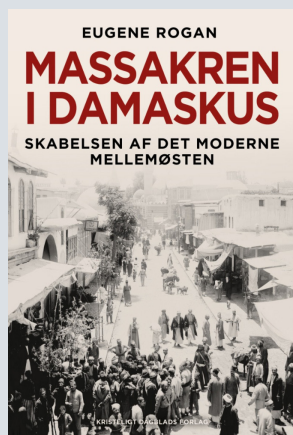
Centralt i fremstillingen er afsnittene om selve anlægget og dets forskellige dele med vold, grave, forborg og gravplads. Mange grave og genstande gennemgås, dateres og diskuteres. Og de nyeste resultater om voldanlægget, de gravlagtes oprindelse og genstande fremlægges.

Spændende er det, og bogen kan både bruges til planlægning af en ekskursion, og hvis man vil sikre sig den nyeste viden om Trelleborg. Den gamle oversigt af Nørlund fra 1948 (og den tilsvarende guide i ”Nationalmuseets Blå Bøger” fra samme år) er stadig spændende at læse, men er nu forældede.

Sindbæk har interessante noter til hvert afsnit, der giver mange spændende oplysninger og hertil en omhyggelig litteraturliste. Bogen er virkelig anvendelig for både lærere og elever, der vil forstå gåderne omkring ringborgene.

Henrik Adrian

Massakren i Damaskus

Eugene Rogan: Massakren i Damaskus. Skabelsen af det moderne Mellemøsten. Kristeligt Dagblads Forlag 2024. 336 sider, 299,95 kr.

Det er et sært tilfælde, at Eugene Rogans nyeste bog: *Massakren i Damaskus* (2024) udkommer lige i år, hvor krige hænger i Gaza og Libanon uden nogen ende i sigte.

Og efter årevis af borgerkrig i Syrien. Et sært tilfælde, dels fordi bogen udspringer af en bortkommen førstehåndsberetning, Rogan lidt tilfældigt genfandt i 1989, og som han siden har ønsket at skrive om, uden at have fundet tiden før nu. Og dels fordi bogens emne, massakren på kristne i Libanonbjergene og i Damaskus i 1860, virker gysende genkendeligt i nutidens kontekst. Selv uden dette sammenfald havde det været en læseværdig bog, men det øger absolut relevansen.

I 1860 hørte nutidens Syrien og Libanon under det osmanniske imperium, der var under stærkt pres fra Europas stormagter. Presset udløste fx Krimkrigen i 1853-56. Samtidig var der store økonomiske kræfter på spil, da industrialiseringen og dampskibsfarten øgede handelen og transporten i området. Det osmanniske imperium var i sidste halvdel af 1800-tallet i gang med en reformproces kaldet "Tanzimat". Efter Krimkrigen – og for at undgå en gentagelse - blev alle borgere i imperiet i 1856 stillet lige, uanset religion. Disse forhold spiller alle en rolle i den massakre bogen minutøst udruller. Måske i endnu større grad end i dag var området en smeltedigel af forskellige folkeslag og religioner. Damaskus' befolknings 85% muslimer var en blanding af især arabere og tyrkere, de 10-15% kristne tilhørte 9 forskellige kirkesamfund, og hertil var der 3-5% jødiske indbyggere.

Selvom den muslimske rummelighed overfor andre religioner ofte fremhæves, var det reelt et diskriminerende system, hvor jøder og kristne var andenrangsborgere. Men forandringer var på vej, og den øgede handel med Europa gavnede i første omgang de kristne købmænd, hvilket skabte uro blandt muslimerne. Og ligestillingen i 1856 var åbenbart for mange helt uacceptabel.

Midt i denne proces blev den protestantiske Dr. Mishaqa (1800-1888) udnævnt til amerikansk vicekonsul i Damaskus i 1859. Det var hans notater, Rogan gen-

fandt i 1989, så bogen gør en del ud af hans liv og levned. Han er en spændende person og i sin samtid en kendt intellektuel på de kanter. Og han er et mirakuløst overlevende offer for og vidne til det, der er bogens omdrejningspunkt: massakren i Damaskus i 1860.

I Libanonbjergene levede (og lever) marionitter, hvis religion udspringer af kristendommen, og drusere, hvis religion udspringer af islam, i et sammenblandet og komplekst forhold, som de havde gjort i århundreder.

Men netop i årene op til 1860 er forholdet anspændt, og drusiske beboere indleder en række massakrer på maronitiske landsbyer i noget, der udvikler sig til en udryddelseskrig med 11.000 døde og hundredtusinder på flugt – til bl.a. Beirut og Damaskus. Denne udryddelseskrig spreder sig nu til Damaskus.

9. juli 1860 eksploderer Damaskus i et orgie af vold mod kristne (af alle kirker) i noget, som bringer tanker om terrorangrebet på Israel 7. oktober 2023. Det minder i Rogans beskrivelse nærmest om indledningsscenen i en zombie-film – hvor verden pludselig og uden varsel går under i kaos og død midt i den normale hverdag. Det er som om, alle er blevet sindsyge. Dr. Mishaqa slæbes ud af sit hjem med sin familie, hvor otte af hans (muslimske) naboer forsøger at slå ham ihjel. Han reddes og overlever mirakuløst (og familien også), men hans hjem plyndres totalt. Mange går det meget værre. 5000 kristne myrdes på gaden af folkemængden de næste dage. Alle kristne hjem, alle kirker, alle klostre plyndres og brændes. Nonner, munk, præster, mænd, kvinder, børn myrdes på gaden. Voldtægter. Ingen og intet skånes, kun huse, der er bygget sammen med muslimske huse brændes ikke. Senere konfiskerer de osmanniske myndigheder tusindvis af vognlæs af stjålet gods. Det er rystende læsning – og forfærdeligt genkendeligt.

Den lokale osmanniske guvernør, Ahmad Pasha (Pasha er en officiel titel), er i bedste fald udelig, i værste fald bifaldende passiv. Hans ganske vist få tropper kunne have gjort en forskel. Det gør de ikke.

Men det er der andre, der gør – og det er i virkeligheden bogens største berettigelse, at den bringer disse mænd til den hæder, de fortjener. Her skal nævnes de to vigtigste. Abd al-Qadir er en besynderlig skikkelse. I 15 år ledte han i Algeriet modstanden mod den franske invasion i 1830. I sidste ende måtte han opgive, men inden da var han blevet sin tids mest berømte muslim. Franskmandene går med til, at han kan rejse til Damaskus og bosætte sig – med sine 900 bevæbnede veteraner. Al-Qadir reagerer resolut under massakrerne og redder i hvert fald 4000 kristne. I første

omgang i sit eget palads, senere i byens citadel. Den høje Port i Istanbul er rystet over begivenhederne, og sender en ny guvernør ledsaget af tropper. (Ahmad Pasha henrettes senere, fuldt fortjent). Også Osmanerrigets brillante udenrigsminister Fuad Pasha haster dertil. Han ankommer til Damaskus sidst i juli, og slår hårdt ned på voldsmændene. Nogle henrettes, andre fængsles, andre igen kommer i eksil. Roen genoprettes.

Imidlertid er de europæiske stormagter oprørte. Traditionelt har Rusland varetaget de græsk-ortodokses sikkerhed i Osmannerriget, hvor Frankrig har varetaget katolikkers, og Storbritannien jøders og protestanters. Fuad skal nu balancere mellem stormagternes pres for repressalier – bl.a. en fransk hær på 6000 mand ledet af den krigsgale general Beaufort, der ikke kan komme i kamp hurtigt nok. En manøvre Fuad behersker. Alene beskrivelsen af hans politiske evner er en læsning værd.

I sidste ende førte massakren i Damaskus til en fremskyndet reformproces, en anderledes og mere effektiv osmannisk kontrol med området og til massive investeringer i infrastruktur og uddannelse mm. Det er derfor, undertitlen er "Skabelsen af det moderne Mellemøsten". Men det der alligevel sætter sig tydeligst efter endt læsning, hvor krigen igen hænger, er: enkeltpersoner kan gøre en forskel, når civile myrdes. Dygtige politikere og soldater med moral og integritet kan stoppe myrderierne. anbefales.

Poul Kristensen

Marked og frihed

Bjørn Poulsen: Torvedag 1422. Serien 100 Danmarkshistorier. Aarhus Universitetsforlag 2024. 100 sider, 129,95 kr.

Som i andre bøger i serien "100 danmarkshistorier" er der ikke nogen eksplicit formulering af formålet med bogen. Det nærmeste vi kommer, er nogle spørgsmål, der rejses i slutningen af et indledende, stemnings-

skabende afsnit, om betydningen af Erik af Pommerns købstadsforordning af 1422. Det virker som om forfatteren selv er lidt i tvivl: Året 1422 er ikke med i bogen titel, men står fremhævet i nederste venstre hjørne af omslaget.

Så læseren må acceptere, at indholdet er formålet. Litteraturliste og noter er der heller ikke plads til. De kan findes på netsiden 100danmarkshistorier.dk, står der. Denne anmelder kunne nu ikke finde dem.

Som nævnt starter bogen med en stemningsskabende beskrivelse af en torvedag i byen. Bogen igennem skelnes der mellem de ugentlige torvedage og de store, årlige markeder. Der bruges mest plads på de første, mens betydningen af de andre understreges. I den forbindelse diskuteres betydningen af den traditionelle historiske skillelinje omkring år 1500, mellem middelalder og nyere tid. Helt berettiget anser forfatteren den for irrelevant for hans emne – som for så mange andre emner. Købstæder og torvehandel opstod ca. 1100-1200 og fortsatte, udviklet men ikke fundamentalt ændret, til op i 1800-tallet.

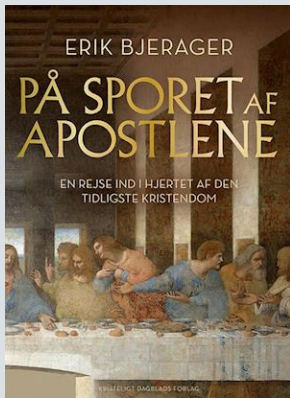
Fra beskrivelsen af hverdagen fortsætter bogen med Erik af Pommern og købstadsforordningen af 1422. Det er forfatterens holdning, at det er handelen snarere end kongen, der skabte rammerne for det økonomiske liv. Det har han nok ret i, men kongemagten er nu ikke uden betydning. Andre steder i Europa ser vi, hvordan den lokale befolkning bliver afskåret fra at deltage i byernes styre, fra borgerskab og fra medlemskab af gilder og lav (f.eks. i Baltikum og Transsylvanien). Det sker ikke i Danmark, hvor kongen sætter grænser for tyskeres dominans.

Forfatteren er tydeligt imponeret over borgerskabets styrke, selvfølelse og position. Byernes relative frihed og selvstyre må selvfølgelig ikke forveksles med demokrati. Det har næppe heller nogensinde været et ideal for borgerskabet. Tværtimod kan man se en stigende afgrænsning og eksklusivitet i borgerklassen og i gilder og lav. Et stigende flertal af byernes befolkning stod udenfor, men dannede forudsætningerne for borgerstandens liv og position. Dem beskæftiger bogen sig slet ikke med. I Danmark undgik vi heldigvis en udgrænsning efter etniske kriterier, selv om tyskerne sikkert også her har knurret over de "utyske".

Nu er hele denne livsform på det nærmeste til ende; det afgørende skridt i Danmark var vel næringsfrihedsloven af 1857, men de dybere årsager bundede selvfølgelig i de epokegørende tekniske og organisatoriske ændringer i produktion og marked. Det er nu ikke noget, der spiller nogen særlig rolle i bogen.

Axel Moos

Apostlenes efterliv

Erik Bjerager: På sporet af apostlene. En rejse ind i hjertet af den tidligste kristendom. Kristeligt Dagblads Forlag 2024. 248 sider, 274,95 kr.

Erik Bjerager, der var chefredaktør for Kristeligt Dagblad 1992-2022, har skrevet en bog, som kan betegnes som en kulturhistorisk rejse i apostlenes fodspor.

Han har sat sig for at opsøge de steder, hvor apostlene angiveligt er begravet, og fortælle om deres virke efter Jesus' død. Det har han gjort ved dels at besøge disse steder og snakke med præster, munke og nonner *on location* samt andre kristne besøgende, dels ved at have læst en del af faglitteraturen om emnet.

Normalt regnes apostlenes tal for 12, men Erik Bjerager har undersøgt i alt 15. Udover de 12 er det Matthias, der erstattede Judas Iskariot efter dennes forræderi, Paulus, der først begyndte sit virke efter Jesus' død, men hvis betydning for den tidlige kristendom og den senere katolicisme var på højde med Peters, og Maria Magdalene, der undertiden har fået betegnelsen apostlenes apostel.

Erik Bjerager er bevidst om, at opgaven er vanskelig, da kildematerialet dels er begrænset, dels er religiøst farvet og i høj grad bygger på tro og tradition. Desuden er der i nogle tilfælde mere end ét sted, der gør krav på at være apostlenes sidste sted, ligesom der er flere lokationer, der har relikvier fra de samme personer.

Alligevel får han skrevet en spændende og letlæst bog, der tager læseren viden om lige fra Santiago de Compostela i Spanien (Jakob den Ældre) og Trier i Tyskland (Matthias) til Chennai i Indien (Thomas). De fleste apostle er dog stedt til hvile i Italien, Grækenland og Tyrkiet., mens Judas formentlig ikke blev begravet, men tog sig af dage i Jerusalem.

De apostle, som vi ved mest om, som f.eks. Andreas og Bartholomæus, får hver deres kapitel, mens de mindre kendte som Filip og Jakob den Yngre må deles om et kapitel.

Både for den kristne og ikke-kristne læser er der meget at hente i bogen. Bjerager gør stoffet levende, når han kort fortæller om de enkelte steder, taler med ansatte på stedet og kristne, der tilfældigvis besøger

stederne samtidigt med ham selv. De mange flotte illustrationer i farver, både fra kirkernes ydre og indre samt senere malerier, bidrager også til udbyttet af bogen, hvor der som sagt også øses af faglitteraturen. Ligeledes inddrages mange af de apokryfe skrifter (såsom Thomasevangeliet og Judasevangeliet). En lille fejl har indsneget sig på side 210 i bogen. Her fremgår det, at byen Trier, hvor Matthias skulle være begravet, er grundlagt af Augustus år 17. Det er naturligvis år 17 f.Kr., da Augustus jo døde år 14.

Et par spændende aspekter skal her fremhæves. Et af dem er historien om Judas Iskariot, der for de fleste står som den store skurk i Det Nye Testamente, ligesom han i vor moderne tid f.eks. symboliserer en fodboldspiller, der skifter til en rivaliserende klub. Mange kristne mener, at han snarere bør ses som en helt, da han i virkeligheden muliggjorde Jesus' mission om at frelse menneskene ved korsfæstelsen, ligesom nogle har set ham som symbol på, at mennesket kan rumme ondskaben i sig. Et kuriosum er, at forfatteren ikke kunne få adgang til det kloster i Jerusalem, der er opført - dér hvor Judas formentlig tog sig af dage, - fordi den enlige nonne, der bebor klostret, har nægtet alle adgang, og selv ærkebiskoppen og patriarken i Jerusalem ikke kan *overrule* hendes ønske.

Et andet er Thomas, der tog sin missionsvirksomhed så seriøst, at han drog til Indien, hvor der i dag er ca. 2 millioner mennesker, der kalder sig Thomas-kristne. Selv i Rom er der næppe nogle, der kalder sig Peter eller Pauluskristne! I Indien er der i øvrigt diskussion om, hvor præcist Thomas gik i land. Endelig kan det også fremhæves, at de tyrkiske myndigheder har forbudt at gøre Filips gravsted i Hierapolis til et valfartssted (modsat mange andre gravsteder), ligesom rester fra kristendommen i Efesos, hvor Johannes - måske - er begravet, stort set er slettede. Som Bjerager skriver: "Den kristne arv i Tyrkiet er i dag først og fremmest museal".

Hvor svært det er at arbejde med stoffet er der et eksempel på: Den danske kemiprofessor, Kaare Lund Rasmussen fra SDU har bl.a. via røntgenanalyse prøvet at fastslå alderen på knoglerne i Filips og Jakob den Yngres grav i Apostelkirken i Rom (hvor Filip altså også formodes at være begravet), men da en af knoglerne fra Jakob den Yngre viste sig at være over 100 år yngre, blev undersøgelsen af en prøve fra Filips fod standset. Som en kristen besøgende i Apostelkirken udtrykker det: "Hvis det ikke er dem alligevel, betyder det ikke noget for mig. Min følelse af at være dem nær vil være den samme".

Bogen kan ikke bruges i historieundervisningen som sådan, men den er fornøjelig at læse for den historielærer, der interesserer sig for antikkens historie

generelt og den historiske baggrund for Det Nye Testamente specielt. I forbindelse med en studietur til f.eks. Rom kan der sagtens holdes et oplæg om en af de 4 apostle, der formentlig er begravet i den evige stad: Peter, Paulus, Bartholomæus og Jakob den Yngre. Det samme gælder naturligvis for andre byer, f.eks. Toulouse i Frankrig (Thaddæus og Simon). Desuden handler den meget om det, vi måske kunne kalde kristendommens virkningshistorie. Som eksempler kan nævnes, hvorfor de portugisiske opdagelsesrejsende og deres medfølgende jesuitter-præster ringeagtede de Thomas-kristne i Indien, da de nåede dette land i slutningen af det 15. århundrede og hvordan nogle apostle blev fremstillet i renæssancens og barokkens malerier, f.eks. Tizian: Den hellige Johannes på Patmos (1553-155). Her kan bogens skildring af denne apostel være nyttig at læse.

Kai Verner Nielsen

Sturmabteilung Koch / Operation Chariot

Martin A. Husted: *Den som vover. Historien om to specialoperationer i anden verdenskrig.* Forlaget Turbine 2024. 230 sider, 299,95 kr.

Martin A. Husted (f. 1981) er cand.mag. i bl.a. historie og lektor i gymnasieskolen, dertil skribent, forfatter og foredragsholder. Han har i sit værk udvalgt to af 2. Verdenskrigs

ret spektakulære specialoperationer, det tyske angreb 10. maj 1940 med indsættelse af luftlandetropper på den stærkeste del af den belgiske Position Fortifiée de Liège, Fort Eben-Emael, samt broerne ved Albertkanalen og det britiske angreb med flådestyrker og elementer af British Commandos knap to år senere, 28. marts 1942, på flådestøttepunktet Saint-Nazaire i det tyskbesatte Frankrig nær Loires udmunding i Biscayabugten.

Det er forfatterens hensigt at berette om disse specialoperationer for en bred læserskare med interesse for militærhistorie og for 2. Verdenskrig og fremdrage nogle perspektiver på denne krigs historie. Han giver læseren et indblik i specialoperationernes kaotiske univers og, som det kun alt for tydeligt fremgår af de skildrede kamphandlinger, menneskers brutalitet mod hinanden. Han mener, at de fleste bøger om specialoperationer mest interesserer sig for selve dramaet under deres udførelse. Selv redegør han, og

det ret så udførligt, for både den historiske kontekst og for baggrunden for operationernes iværksættelse og derpå for såvel angriberens som forsvarers dispositioner. Beretningen om angrebsplanernes udførelse beror på et kildemateriale, hvor det politiske niveauets tolkninger og foresatte myndigheders gerne nøgterne afrapportering kontrasterer mod øjenvidnernes forfærdende strejflys over slagmarken og tabene af menneskers liv og førlighed. Endelig måles udkommet af de to operationer i forhold til forventningerne i planlægningsfasen, og betydningen i det videre krigsforløb er skitseret.

Angrebet på Eben-Emael og kanalbroerne var en strategisk afledningsmanøvre i forbindelse med åbningen af offensiven på vestfronten mellem Holland og Nordfrankrig. Hensigten med den var at aflede de allieredes opmærksomhed fra den af Hitler og OKH, langt om længe, truffe beslutning om at lade den sydlige armégruppe A danne tyngden i vest og at forlede dem til at disponere således, at general von Mansteins sidenhen så berømte Sichelschnitt gennem Ardennerne og den påfølgende omfatning af den allierede flanke kunne gennemføres med held, og som tilfældet blev, påføre de allierede et knusende nederlag. Spydspidsen i angrebet var Sturmabteilung Koch, benævnt således efter sin chef. Den bestod af nazistisk-ideologisk højt motiverede frivillige fra luftvåbnets faldskærmstroker, hvoraf mange tidligere havde forrettet tjeneste i Görings beryggede politi. Fortet blev erobret af en styrke på blot to officerer og 84 mand, af hvilke kun seks faldt. De samlede tab var 47 døde, bemærkelsesværdigt få operationens karakter taget i betragtning. En kraftfuld opfølgestykke sluttede op allerede efter få timer, og dagen efter, 11. maj, indtraf så det domolignende sammenbrud af Belgiens grænseforsvar. Den belgiske hær, grænseforsvaret og indsatsen ved Eben-Emael og kanalbroerne er træffende karakteriseret alene ved overskrifterne *En papirtiger* og *Forvirring og kaos*. Den tyske succes med indsættelse af luftlandetropper blev ikke varig. General Students 7. Flieger-Division, som rummede de luftbårne enheder, blev ved angrebet på Kreta et år senere, 20. maj 1941, påført så store tab i løbet af de første timer, at Hitler sidenhen modsatte sig indsættelse af faldskærmstroker, også hvor dette kunne være gjort med fordel. I modsætning hertil benyttede de allierede luftbårne tropper i stigende grad, eksempelvis ved invasionen på Sicilien fra 9. juli 1943, ved invasionen i Normandie 6. juni 1944 og ved Operation Market Garden i Holland fra 17. september samme år, sidst anførte eksempel unægteligt *A Bridge Too Far*.

Angrebet på Saint-Nazaire i det tyskbesatte Frankrig, Operation Chariot, indgik som led i Slaget om Atlanterhavet 1940-42. Havnebyerne Brest, Lorient og Saint-Nazaire tillagdes stor strategisk betydning

for Storbritanniens atlantiske konvojruter fra Halifax og Gibraltar, og på et kritisk tidspunkt delte Churchill og admiralitetet bekymringen over den trussel, som tilstedeværelsen af det tyske slagskib Tirpitz, der i januar 1942 blev udstationeret i Norge, udgjorde mod den britiske krigsindsats. Tirpitz, søsterskib til Bismarck, der efter det fatale slag i Danmarksstrædet 24. maj 1941 var blevet sænket tre dage senere i Atlanterhavet vest for og undervejs til Brest, blev betragtet som et mål af største strategiske vigtighed. Således kom Saint-Nazaire i fokus, for dette flådestøttepunkt rådede som det eneste over dokfaciliteter, der kunne betjene et krigsskib af den størrelse. I et sammenfald med ønsket om i første halvår af 1942 at lægge tyngde i operationer med kommandotropper i Kanalen og Biscayen, udarbejdede man en plan for ødelæggelse af disse dokfaciliteter, i bedste fald en dumdrstig operation, i værste fald et hovedløst foretagende. Og dette accepteredes på allerhøjeste politiske og militære niveauer. I planen indgik en ca. 35 timer lang sejlads begyndende 26. marts under eskorte af to destroyere fra Falmouth på Cornwalls sydkyst fulgt af indtrængen i et slagkraftigt kystforsvar og angreb på og ødelæggelse af dokanlæggene, som havde et solidt nærforsvar. Den egentlige angrebsstyrke bestod af 265 commandos, og dens evakuering skulle foregå med små motorbåde. Opgaven blev løst, for dokanlæggene lå i ruiner, men støttepunktets ubådsanlæg var ikke berørt. De britiske tab var store. Af de ca. 620, der drog ud, vendte blot 234 tilbage. Tabene på tysk side er ukendte, men var formentlig også store. Kun tre motorbåde kom ud af kampzonen og sejlede direkte tilbage til England. De øvrige overlevende måtte hjembringes af destroyere under behørig luftstøtte. Saint-Nazaires betydning mindskedes herefter. Allerede i februar måned havde den såkaldte Brest-gruppe bestående af slagskibene Scharnhorst og Gneisenau samt den svære krydser Prinz Eugen forladt deres base, og Tirpitz forblev i Norge, indtil hun blev sænket af Royal Air Force i november 1944.

I løbet af sommeren og efteråret 1942 blev de britiske kommandoangreb for ressourcekrævende for tyskerne, især i Frankrig. Som reaktion på dette udstedte Hitler og OKW den berygtede Kommandobefehl af 18. oktober 1942, hvorefter kommandosoldater, også iført uniform, skulle henrettes umiddelbart. Dette sammenkæder på en underfundig måde Husteds to specialoperationer, for kaptajn Koch, Sturmabteilung Koch's chef, overlevede angrebet på Eben-Emael og broerne ved Albertkanalen og fik et Ritterkreuz for sin indsats. Som major overlevede han også angrebet på Kreta 20. maj 1941, men i efteråret 1943 som oberstløjtnant og såret rekonvalescent tilbage i Berlin fra Tunesien overlevede han ikke et hospitalsophold, der var forårsaget af nogle kvæstelser ved en færdselsulykke. Vedholdende rygter tilskrev dødsfaldet RSHA,

det nazistiske sikkerhedspolitis organisation, da Koch åbenlyst havde sat sig op imod denne Kommandobefehl.

Det foreliggende værk præsenterer sig på en positiv måde i et nydeligt layout. Fremstillingen ledsages af godt 30 fotos, halvdelen i opslagsformat eller helsides, og billedkvaliteten er tilfredsstillende, også hvor optageomstændighederne var tvivlsomme. Der er en snes kort og plancher, hvoraf halvdelen er helsides. En efterskrift følges af en oversigt over kildematerialet, arkivalier, dagbøger m.m. samt fremstillinger, hvoraf der er anført ca. 70. Værket afsluttes af en liste med proveniensen af fotos og forlæggene for kort og plancher samt et afsnit med henvisningsnoter.

Ole Halting

DANMARKS RADIO 100 ÅR

Jacob Wendt Jensen: DR 100 år. Gads Forlag 2024. 440 sider (rigt illustreret), 399,95 kr.

Dette er en stor flot bog i A4-format. Desværre falder guldtrykket på omslaget af ved brug. Forfatteren er journalist, han har skrevet bøger om kendte personer som Ove Sprogøe, Nina van

Pallandt, Lise Nørgaard og Judy Gringer. I hele bogen er der uden for hovedteksten mange faktabokse med billeder og tekst om en kendt radio- og tv-person, en teknisk nyskabelse eller særlige begivenheder. Den første person er Ingvald Lieberkind og den sidste er Tine Bryld. I hovedteksten er der desuden rigtig mange billeder med tilhørende tekst. Det kan virke lidt forvirrende. I forordet skriver forfatteren, at han fortæller relativt hurtigt om de første 50 år, mens han fortæller grundigere om de sidste 50 år, for det er den tid, de fleste af os kan huske. Forfatteren er journalist og ikke historiker. Det er Gads Forlag, der har taget initiativ til bogen.

Første del begynder med en kort historisk indledning, og der fortælles om de første pionerår. Derefter kommer der afsnit om nyhedsudsendelserne, orkestrene, radioteateret og kvinderne i Danmarks Radio (stærk diskrimination langt op i tiden). Disse afsnit går fra begyndelsen til i dag. Et par kapitler handler om Danmarks Radios vanskelige forhold under den tyske besættelse (tysk censur og danske modstandsgrupper). Derefter går det videre med kapitler om indførelsen af fjernsyn i 1950'erne, musikradioen i 1960'erne, fjern-

synets nyhedsudsendelser, problemerne med at få en god lørdag aften, Leif Panduros tv-spil, provinsafdelingen i Århus, indførelsen af TV2 og dets betydning for DR, konkurrencen med lokalradioerne og overgangen til computertidsalderen.

I anden del gennemgår forfatteren forskellige programområder og deres udvikling, først sporten, så børneudsendelser, julekalendere, ungdomsudsendelser, quiz-programmer. Vi får ikke en komplet liste over f.eks. julekalendere, vi hører kun om de mest populære og de, der har skabt mest debat. Derefter går det videre med valgudsendinger (ganske kort), satire i radio og tv, melodi grand prix, udenrigskorrespondenter, radioreportage og -montage, musikken på P3, de kongelige i radio og tv og til sidst spørge- og telefonprogrammer.

Tredje del begynder med at fortælle om Huset på Christianshavn og Matador, fulgt af debatten om "de røde lejesvende" og Erhard Jacobsens ALS, Aktive Lyttere og Seere. Derefter følger plankeværkslyttere og pejlevogne, ungdomsprogrammer i radioen, Kanal 22 og Lørdagskanalen i tv, alkoholkulturen i DR, eksempler på at DR er gået over stregen på forskellig måde, radioens plads i en tid med podcasts og playlister, DR's arkiv og diskotek, udflytningen til DR-byen og til sidst fremtiden for DR.

Alle tre dele består af blandede bolsjer, anbragt i en nogenlunde kronologisk rækkefølge. Wendt Jensens egne redegørelser fylder ikke ret meget i bogen. Han fortæller i høj grad via omtaler af personer og interviews med dem. I de første år er det mest uddrag af aviser og erindringsbøger. Når det handler om afdøde personer, drejer det sig gerne om interviews med de nulevende, der har arbejdet sammen med dem. Nulevende personer fortæller om sig selv og hinanden. Bogen er meget personcentreret, især om de folk som vi kender fra radio og tv. Uenighed beskrives via citater fra de berørte parter. Bogen indeholder en række af anekdoter, der danner et flimrende billede af de forskellige emner. Bag uenighederne ligger ofte store principielle diskussioner, men de reduceres til personlige modsætninger. F.eks. var der omkring 1960 store diskussioner om, hvor meget popmusik man skulle sende. Det endte som bekendt med oprettelsen af P3. Man får også indtrykket af, at der er stor kamp om magt og indflydelse i DR, samt at der er stor forskel på, hvor stor prestige de forskellige grupper af medarbejdere har. Alt dette kunne være genstand for nærmere analyser, men det er uden for denne bogs rammer.

Radio og tv er populære, folkelige medier, og det populære er netop denne bogs emne. Der sendes også mange seriøse programmer, men de fylder ikke meget i bogen. Der er ikke meget om det, der kaldes finkul-

tur. For eksempel nævnes Radiosymfoniorkesteret kun et par gange i forbifarten. Der er omtrent 100 musikere, og det må veje tungt i budgettet. Det har haft gode faste dirigenter og besøg af berømte dirigenter og solister. Det har været på turne i andre lande. Dette nævnes overhovedet ikke. Radioens P2 med den klassiske musik omtales heller ikke. Bogen handler om den poppede side af DR. Den omtaler de personer, der var eller er populære. Den er ikke egnet til at læse fra ende til anden, men er en coffee table book. Den er egnet til at man bladrer i den, ser på de mange billeder og læser om de kendte mænd og kvinder.

Jørgen Krøigård

Hvem tilhører Arktis?

Michael Böss: *Det arktiske hjemland. Fra Vinland til Nordvestpassagen.* Nord Academic Forlag 2024. 328 sider, 349,95 kr.

Flertallet af læserne af *Noter* er nok bekendte med hovedtræk af Grønlands historie. Der er dog nok også nogle, der som denne anmelder ikke er helt så bekendte med

den canadiske del af Arktis. Det rådes der bod med denne bog af historikeren Michael Böss. Forfatteren har tidligere skrevet om canadisk national identitet og *Det arktiske hjemland* er et særstudie af, hvad canadisk identitet er for indbyggerne i det nordlige Canada, men også meget andet.

Gennem brug af sekundærlitteratur, primære kilder og egne interviews med lokale og oplevelser giver værket et både et godt overblik over den historiske udvikling i de nordlige territorier og en introduktion til nutidens og fremtidens problemer i form af klimaforandringer og øgede spændinger i Arktis. I sin tilgang gør Böss både op med en "orientalistisk" læsning af historien, som vil gøre de lokale inuitter til passive ofre, og en postkolonial læsning, hvor alt er europæernes skyld. I stedet bruger bogen det lange historiske blik til at vise hvordan lokalbefolkningens samspil med vikinger, herrnhutter, franskmænd, englændere, danskere, amerikanere og canadiere har udviklet nutidens inuitsamfund på godt og ondt. Samtidig perspektiverer Böss løbende til udviklingen af det grønlandske samfund, som på mange måder er længere fremme end inuitternes samfund i Canada. For læserne i en dansk gymnasieklasse kunne man eksempelvis læse kapitlet *Statsmodernisering* om udviklingsstrategier i Cana-

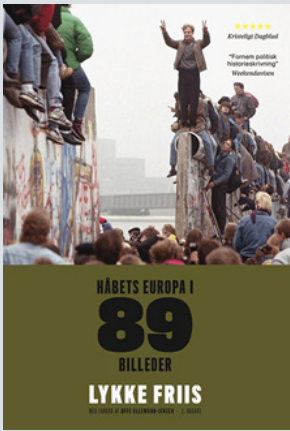

da og Grønland eller kapitlet *Blandede forhold*, som forholder sig til, hvordan moderne inuitidentitet skal defineres. Begge dele kunne således fint indgå i et forløb om Grønlands historie. Der er dog også en lang række andre historier om Vinland, herrnhuternes mission i 17- og 1800-tallet, jagten på Nordvestpassagen eller områdets voksende betydning under den Kolde Krig, som også er spændende.

Bogen vil meget og når derfor ikke altid så dybt eller kritisk ned i de mange emner. Til gengæld får særligt nordiske læsere en vellykket populærhistorisk introduktion til vigtigt og lidt underbelyst emne, som samtidig giver en lyst til at læse videre eller kan bruges som introduktion til en SSO eller SRP. Bogen anbefales hermed.

Rasmus Thestrup Østergaard

Håbløshedens Europa?

Lykke Friis: *Håbets Europa i 89 billeder. 2. udgave. Gads Forlag 2024. 272 sider, 299,95 kr.*

Dette er anden udgave af bogen; den første udkom i 2019. Som begrundelse for den nye udgave anfører Lykke Friis (LF), at optimismen efter murens fald forsvandt endegyldigt med Ruslands invasion af Ukraine i februar

2022. Håbets Europa er snarere blevet til håbløshedens Europa.

Til denne udgave har LF skrevet en ny indledning, hvor hun peger på tre fejlvurderinger, som førte til invasionen af Ukraine.

For det første bryder et imperium sig ikke om at blive mindre; det gælder især for Rusland og Putin, som oplevede den for Rusland ydmygende revolution i 1989 i DDR på nærmeste hold. For det andet var perioden efter 1989 gennemsyret af overbevisningen om, at vi i EU havde lagt krig bag os. At øget samhandel hen over det tidligere jerntæppe ville føre til varig fred. Den tredje fejlvurdering var, at man opfattede Ukraine som et land, der hverken tilhørte øst eller vest. Og EU undervurderede de modsætninger og konflikter, der hele tiden har præget forholdet mellem Rusland og Ukraine.

De følgende kapitler handler om selve murens åbning i november 1989, derefter går LF tilbage og skitserer

nogle forudsætninger for 1989, dvs. en ultrakort gennemgang af Den Kolde Krig.

I de følgende to kapitler redegør LF kronologisk og ret minutøst for den storpolitiske udvikling i hhv. 1989 og 1990; de to kapitler fylder ca. 130 sider – altså halvdelen af bogen. De er i sagens natur mere redegørende end analyserende. Kapitel 5 beskriver den internationale udvikling efter 1989 frem til 2024.

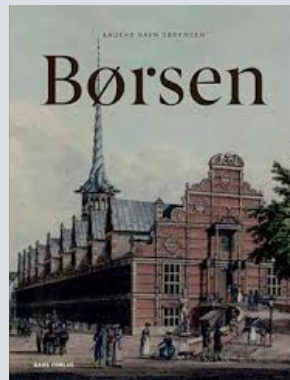
Håbets Europa afsluttes med to små nyttige kapitler, nemlig en epilog hvor LF gør rede for, hvordan det senere er gået aktørerne fra 1989 samt en tidslinje over begivenheder 1989-90.

Som titlen antyder, er Håbets Europa (også) en billedbog; mange af de 89 billeder er velvalgte, og de er ofte fint indarbejdede i teksten. På den måde understøtter de fremstillingen, men de styrker også bogens person- og begivenhedsorienterede approach.

Den form, LF har valgt at formidle stoffet på, er på en gang meget læservenlig: de mange billeder og den flydende og ofte personlige vinkling af stoffet, men så alligevel også krævende. Der optræder utroligt mange personer og begivenheder i tekst og billeder, som nok vil gøre det svært for fx gymnasieelever at få overblik over væsentligt og mindre væsentligt i stoffet.

Henrik Bonne Larsen

Børsen

Anders Ravn Sørensen: *Børsen. Gads Forlag 2024. 336 sider, 399,95 kr.*

Da Børsen brændte den 16. april, var det den dramatiske begivenhed der fyldte; en brand i en historisk bygning i det centrale København, dragespiret der faldt, billedet af direktør for Dansk

Erhverv, tidligere minister Brian Mikkelsen, der heroisk hjalp til med at redde kulturskatte fra den brændende bygning (med et banner af Batman i baggrunden). Mange glemte (eller vidste slet ikke), at i 2024 var det 400 år siden at børsbygningen blev færdigbygget, med det mål at gøre Danmark til en handelsnation.

I den forbindelse havde Dansk Erhverv, der ejer børsbygningen og har til huse i den, bestilt en udgivelse om Børsens historie og betydning for Danmark.

Førnævnte Brian Mikkelsen citerer i bogens forord den tidligere britiske premierminister, Winston Churchill: Først former vi vores bygninger. Siden former bygningerne os. Udsagnet er rammende for historien om Børsen. Intentionen Christian IV havde, var at Børsen skulle forme Danmark til den handelsnation, det blev.

Forfatteren, Anders Ravn Sørensen, der er virksomheds- og erhvervshistoriker, skriver i sit forord, at selv om historien om Børsen er en erhvervshistorie og en bygningshistorie, er det umuligt at løsrive dette fra de mange andre begivenheder og strømninger, der er foregået omkring bygningen.

Bogen er bygget kronologisk op og skrevet i et lettilgængeligt sprog uden detaljerede kildegranskende overvejelser. Sammen med bogens format og mange, flotte illustrationer, har den lidt præg af en "coffee-table-book", men med fare for at nedgøre andre, mere rendyrkede bøger af den genre, skinner det store researcharbejde, der ligger til grund for bogen, tydeligt igennem. Alle kapitler har masser af henvisninger, og bagerst i bogen er der samlet noter, litteratur, kilder og illustrationer, forfatteren har anvendt.

De passager, hvor kildebrugen er mest tydelig, er de gentagne restaurationer og ombygninger, Børsen har været igennem. Det er detaljerede gennemgange af materialer og diskussioner om design, konstruktion og bygningen i øvrigt, der bliver gennemgået. Der har været et enormt slid på bygningen, der til at begynde med fungerede som Danmarks første varehus, med stader og handlende. Bygget ude i havnen, så skibe kunne lægge til på begge sider af bygningen, blev den med tiden også til en naturlig trafikåre til Amager. Forfatteren bruger gentagne gange et fortælle-mæssigt greb, hvor han forestiller sig, hvordan toneangivende personer på et givent tidspunkt har oplevet bygningen og miljøet omkring. Det fungerer umiddelbart godt, men bliver mindre effektivt, når det bliver brugt gentagne gange. Men jeg læste bogen i et stræk, og man kan uden problemer vælge afsnit ud, hvor de gentagede fortælle-mæssige greb betyder mindre.

Bogen viger ikke uden om Danmarks rolle i slaveriet. Som en europæisk handelsnation i 1700-tallet var det kun 'naturligt'. Slavekompagniet havde til huse i børsbygningen og "...opererede i en historisk kontekst, der var moralsk, religiøs og teknologisk fuldstændig anderledes end i dag", som forfatteren formulerer det. Det er ikke bogens ærinde at problematisere Danmarks fortid som slavenation eller at gå ind i debatten om den rigdom, Danmark fik på grundlag af de mange slavegjorte under dansk ejerskab. Det påpeges at der, ud fra kilderne, ikke har foregået

handel med slavegjorte på børsen i København, men kompagnierne der handlede der, var dybt involveret i slaveri og handel med slavegjorte og optegnelserne viser, at mange skibes inventarlistes noterer sig fodbøjler, splitter og bolte, der blev brugt til at fastspænde slavegjorte mennesker.

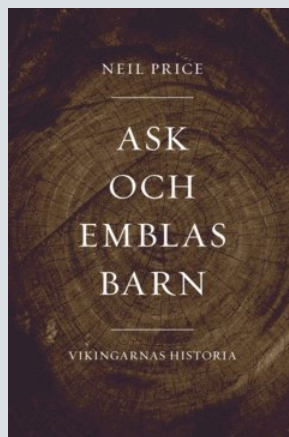
Kvinder var ikke en del af bestyrelser og direktioner, men de stod ofte lige bag deres mænd og hvis denne døde, videreførte enkefruen ofte virksomheden, nogle kom sågar i grossererens sammenslutning. Men hovedparten af de handlende kvinder fungerede som kræmmere, handlende og som partnere for deres mænd. Men i handels- og erhvervslivets ledelse var det mændene, der dominerede.

Bogen er gennemgående en vekslen mellem bygningens historie, den økonomiske og erhvervsmæssige historie med vægt på de personer, der har været betydningsfulde og så den generelle historiske udvikling, og hvordan disse tre dimensioner gensidigt har haft indflydelse og har reageret på hinanden. Som en introduktion til Danmarks økonomiske historie er det et godt valg, der ydermere viser, hvordan man kan undersøge specifikke dele i dybden.

Et gennemgående tema i Børsens historie har ironisk nok været at forebygge risikoen for brand. Det har været tæt på flere gange – ikke mindst i forbindelse med den store brand i 1728, hvor knap en tredjedel af byens bygninger nedbrændte, men også da det første Christiansborg brændte i 1794. Men også i forbindelse med flere mere dagligdags situationer, har det i løbet af de seneste 400 år været tæt på. Denne indsigt gør kun branden sidste april endnu mere historisk betydningsfuld.

Margen Ott

Adam (Ask) og Evas (Emblas) børn – i mytologiens sammenhæng – en ny svensk Vikingetids fortolkning

Neil Price: *Ask och Emblas barn. Vikingernes historia. Oversat til svensk af Henrik Gündenäs. Förlaget Daidalos. Göteborg. 2024. 561 s. 280 sv.kr. (Oprindelig udg. på engelsk 2020).*

I de nordiske lande har vi arkæologer og vikingeforskere, der præger hver generation af historikere og arkæologer med de-

res nye tolkninger, men ofte kender vi ikke til nabolandenes kærnefortolkere. Arkæologen, professor Neil Price fra Uppsala er dog kendt i Danmark gennem artikler og har samarbejdet med Nationalmuseet.

Hans nyeste fremstilling af perioden 500-1100/1500 er vigtig at stifte bekendtskab med for den historielærer, der vil forstå "vikingetiden" på en anden måde, som det nu også kommer til udtryk i Nationalmuseets seneste vikingeutstilling "Vølvens varsel".

Bogen bygger på forfatterens mere end 30 års forskning. De mange nye udgravninger i både Norden, Øst- og Vest- og Sydeuropa og i Nordatlanten inddrages. Beskrivelsen af de mange fund giver viden og en sammenhængende forståelse, der sikrer, at man kommer bagved den populære opfattelse af vikingesamfundene. Forfatteren indleder derfor med et større afsnit om forskerens metodemæssige problemer og med kritik af de mange populære forestillinger om vikingetidens samfund.

Runeteksterne, de norrøne tekster og de mange overleverede tekster fra Vesteuropa, Byzans og de arabiske samfund inddrages i en analyse af, hvad vi ved om Norden og de mere end 50 landområder og kultursammenstød, hvor skandinaverne kommer frem.

For at forstå, hvordan skandinaverne "tænkte", forstod og fortolkede omverdenen, undersøger forfatteren især de mange islandske norrøne tekster og de mange skandinaviske runeindskrifter. Det er netop vanskeligt, da fortolkningerne indeholder mange konstruktioner og gæt, fordi teksterne er nedskrevet flere århundreder efter begivenhederne.

Første del af bogen er således et forsøg på at forstå sammenhængen mellem den materielle verden, som kommer til udtryk gennem de mange fund, og forestillingerne hos skandinaverne.

Udgangspunktet for den materielle verden er den yngre jernalders samfund med storgårde og regional handel, og der lægges vægt på det ressourcemæssige sammenbrud efter klimændringerne (Fimbulvinteren) og en mulig pestepidemi i 530'erne.

Det opfattes som grundlæggende for de kaosforestillinger, som udvikledes i de norrøne mytologiske fortællinger.

Udviklingen i samfundene fra 500 til 750 sker netop med et storgårdssystem, der får større og større magtcentre, som kendes fra de store komplekser med haller, skibsbegravelser og gravhøje. Hertil er knyttet de mange handelspladser, der i Vesteuropa kaldes -vic

og som også kendes fra Norge, Danmark, Østersøområdet og Gotland.

Den store forandring kommer o.750, da de klinkbyggede både (som Nydambåden fra o.400) fik sejl. Den nye bådtype udvikledes over flere århundreder, til de typer vi kender fra den sene vikingetid o. 1000 (sneke, langskib, knarr).

Det betyder at varestrømmene og betalingsstrømmene (sølv og mønter) voksede, og at der kom flere midler til storgårdene.

Selve produktionen af sejlskibene krævede ressourcer i meget større omfang end tidligere og forudsætter en centralisering af ressourcerne. Fårehold (til uldvævning) bliver nu afgørende, jernsmeltningen fra myremalm forøges (redskaber, nagler til skibe, våben), træfældning, tjærebrænding og tømmerarbejde beslaglægger store skovarealer, og kravet om arbejdskraft til de mange typer produktion forøges og løses ved trællehold og kvindearbejde.

Det er først og fremmest hverdagslivet på gårdene, i de store haller og forholdet mellem kønnene, der behandles i den første halvdel af bogen. Vi ved nu meget om hverdagslivet og de sociale forskelle. Det er vanskeligere at få noget at vide om de relationer, der er mellem mennesker. Men her viser Price sin styrke – de mange års forskning og det tætte kendskab til de skriftlige kilder, giver læseren komplekse og underbyggede forestillinger om krigernes verdenssyn, om slægtens og klanernes opfattelser og om den verdensopfattelse som udvikles.

Anden del af bogen handler om "vikingernes ekspansion". Fra de første små overfald i Nordsøen i slutningen af 700-tallet til de mange flåder af sejlskibe, der indretter sig på erobring og emigration, – og som sikrer det omfattende netværk af handelsruter mod øst, vest og nord med Skandinavien i centrum.

Det er samme mønster, der viser sig i de mange togter og på de mange steder, hvor skandinaverne slår sig ned i 700-800-900 tallet.

Der var i begyndelsen tale om, at små uafhængige grupper og senere større grupper slog sig ned og fortsat opretholdt kontakten til hjemlandene.

Forfatteren karakteriserer denne ekspansion som hydraki – efter den græske mangehovedede hydra. De mange grupper og flåder fungerede uafhængigt af hinanden. I perioder dannede de alliancer, i andre perioder lavede de aftaler med de fyrster, hvis områder de plyndrede eller besatte. Flåderne blev større og større og en egentlig emigration skete til Færøerne,

Island, Irland, Skotland, England, Frankrig – og mod øst til Rusland og Ukraine.

I øst er der fast kontakt til Byzans og længere mod syd til både de arabiske riger og til silkevejene mod Kina. Mod vest når skandinaverne frem til New Foundland.

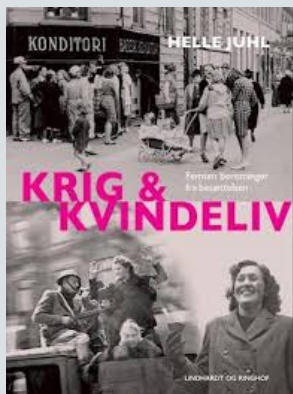
Tilblivelsen af de nordiske kongeriger – først og fremmest Danmark og Norge undersøges i forhold til den europæiske udvikling. Her får både Harald Blåtands Trelleborge og de vesteuropæiske statsdannelse efter Romerriget's fald en omhyggelig behandling.

Diaporaen – det at have et hjemland, hvor man kommer fra, drøftes i flere omgange af forfatteren. Det er en ny måde at betragte de mange skandinaviske emigrationsfund på.

Danske arkæologer som Thorkild Ramskov, Olav Olsen, Else Roesdahl, Jørgen Jensen og Jeanette Varberg har tidligere skrevet omfattende vikingehistorier – men Uppsala-arkæologens fremstilling kommer videre omkring og har flere overvejelser med. Der kommer hele tiden nye fortolkninger til – det er et vilkår, fortæller Neil Price i sin indledning.

Henrik Adrian

Kvindeskæbner fra besættelsestiden

Helle Juhl: *Krig og kvindeliv. Femten beretninger fra besættelsen*. Lindhardt og Ringhof 2024. 360 sider, 299,95 kr.

I de senere år er der kommet en del udgivelser og udsendelser om kvinders indsatser under den tyske besættelse af Danmark. Der er fortsat nok at tage fat på, hvilket de 15 be-

retninger, som indgår i Helle Juhls nye bog: *Krig og kvindeliv*, vidner om.

Bogen indledes med en ganske kort gennemgang af optakten til besættelsen, og hvordan besættelsesmagtens tilstedeværelse påvirkede hverdagen i Danmark.

Helle Juhl karakteriserer indledningsvis kvinders aktiviteter og oplevelser under besættelsen som usynlige, hvilket er helt i tråd med traditionel historieskrivning, hvor kvinders liv og engagementer typisk ikke har været genstand for udforskning. I efterordet sætter Helle Juhl desuden datidens opfordringer om at tie – ikke

tale om oplevelserne under besættelsen, ind i sammenhængen med kvinders usynlighed. Som en ung enke bliver citeret s. 89: "Glem krigen og kom videre". Der skulle ikke tales om de angstfyldte oplevelser under besættelsen.

Helle Juhl har valgt at inddele kvindernes beretninger i 5 kapitler, hvor der i hvert kapitel præsenteres 3 kvinder, der repræsenterer et tema. Beretningerne bygger på interviews både med slægtninge og til tider med kvinderne selv, der i en høj alder fortæller om deres oplevelser. Det er typisk for en del af kvinderne, at de ikke har talt meget om deres oplevelser under besættelsen, da der skulle ses fremad efter krigen. Enkelte af de interviewede reflekterer over denne tavshed, som ikke gjorde noget godt for det efterfølgende familieliv i fredstid. Af yderligere materiale til bogen er der brugt forskellige typer udgivelser om kvinders indsats under besættelsen, det være sig fremstillinger, tidsskrift- og avisartikler. Heldigvis er der også brugt dagbogsoplysninger og enkelte samtidige kilder, hvilket gør beretningerne mere spændende. Bagerst i bogen findes en oversigt over materiale, som er anvendt til hver kvindes beretning, og der er desuden en omfattende litteraturliste.

Efter endt læsning er det ikke alle de beskrevne oplevelser og indsatser, der står lige skarpt. Der er dog typisk i hvert kapitel en beretning, der virker mere påtrængende end andre.

Blandt de unge kvinder er det især beretningen om en 19-årig kvindes oplevelser i forhold til sin kæreste, der bliver voldsomt mishandlet af Gestapo i Kolding, der står stærkt. I afsnittet om mødrene kan vi følge en ung mor, der må gå under jorden med sin lille søn i september 1944, da hendes mand, som dansk politibetjent, eftersøges af den tyske besættelsesmagt. Kvinden har et stort netværk, som hjælper hende, men de hyppige flytninger påvirker mor og barn voldsomt i en periode. I kapitlet om de forfulgte er det især en jødisk kvinde og hendes 2 sønners oplevelser som flygtninge i Sverige fra oktober 1943, der står tydeligst. Kvinden fører dagbog, og her kan der læses om hverdagsproblemer som flygtning: Afhængighed af andre, indkvarteringer, uvished om fremtiden og tristhed. I afsnittet om de udrejste er det spændende at følge ganske unge pigers vej til at yde store indsatser som transportpiloter i England og konvojsejlere på Nordatlanten. I det femte og sidste kapitel er der blevet plads til kvindeskæbner, som endte på den tyske side og efterfølgende betalte en meget høj pris for deres aktiviteter under besættelsen. Det er hjerteskrærende at læse om en ganske ung kvinde fra Bornholm, der bliver gift med en tysk marinesoldat for efterfølgende at ende tæt på Königsberg i Østpreussen hos svigerfamilien med 2 små drenge. Efter en dramatisk

flugt vinteren 1944 – 45 ender hun og de små drenge hos sin familie på Bornholm. Kvinden vælger at forlade sine børn og familie, hvilket betyder, at drengene vokser op på Bornholm, og fra en meget ung alder må drengene klare sig selv.

Helle Juhls bog er let læst og kan anbefales som en meget tilgængelig fremstilling om kvindeskæbner under besættelsestiden.

Susanne Geisler

HISTORIEN OM RINGBORGENE 2 – AGGERSBORG

Søren Michael Sindbæk: *Aggersborg. Vikingetidens ringborge II. Aarhus Universitetsforlag 2024. 141 s. illustreret med kort og billeder, 199,95 kr, inkl. e-bog.*

Bogen om ringborgen "Aggersborg" følger fint i sporet på Trelleborg-bogen. Både som grundig guide til anlægget og som vidensformidling af

de mange fund og fortolkninger. Teksten er klar og læselig og er spændende i sin diskussion af tolkninger og fund.

Forfatteren Søren Sindbæk fik selv som studerende mulighed for at fordybe sig i Aggersborg udgravningerne, og kom senere mange år efter til sammen med Else Roesdahl og Anne Pedersen at udvikle og skrive sammenfatningen af de mange resultater. Denne bogs fremstilling er således Sindbæks omhyggelige, populærvidenskabelige sammenfatning af de mange års undersøgelser.

Det var arkitekten C.G.Schultz fra Nationalmuseet, der ledede udgravningerne fra 1945 til sin død i 1958. Nye folk kom til i udgravningerne som studerende eller assistenter som Olaf Olsen og Else Roesdahl. Men allerede i 1950 fandt man den næste ringborg ved Hobro: Fyrkat. Det var her Nationalmuseet derefter koncentrerede sin indsats efter Aggersborg, selvom det store anlæg kun var delvis udgravet i første omgang.

Da C.G. Schultz døde uventet i 1958, var det Fyrkat-udgravningen, der som den anden ringborg i 1977 fik sin endelige sammenfatning af Olaf Olsen, Else Roesdahl og Holger Schmidt. Langt senere i 2014 blev de mange forskellige oplysninger fra det kom-

plekse Aggersborg samlet og analyseret i sammenhæng – det udførte Else Roesdahl, Søren Sindbæk og Anne Pedersen (fra Nationalmuseet).

Aggersborg har vist sig at indeholde fund fra tre perioder, og Sindbæk gennemgår i korte velfortalte afsnit fundene fra hver periode og de diskussioner, der fulgte.

Man fandt fra perioden før ca. 950 en hel vikingetidslandsby med huse og værksteder (og grubehuse) og et større hus (hal) og mange fund, der især viser hverdagslivet på stedet.

Det største ringborgsanlæg blev derefter bygget hen over dele af landsbyen, der forsvandt. Ringborgen holdt kun i kort tid. Derefter blev en middelalderbebyggelse med kirke og storgård bygget.

C.G.Schultz troede hele sit liv, at det var den kongsgård, som Knud den Hellige blev fordrevet fra i 1080, man havde fundet. Selvfølgelig direkte ved Limfjorden med adgangen vestpå ud i Nordsøen med de mange kontakter til England og den mulige kanal nordpå til Jammerbugten med adgang til Norge gav Aggersborg en central placering. Begge udløb sandede til i slutningen af 1000-tallet, og Limfjorden blev et indhav.

I modsætning til de andre ringborge er der mange skriftlige kilder: myter, sagatekster og Aelnoths legende-beskrivelse fra 1120, der omtaler kampe i Limfjorden og ved kongsgården Aggersborg. Man havde nu her en gammel romansk kirke, grave, 48 trelleborghuse, gravpladser og bygningsanlæg fra flere perioder. Men man fandt aldrig kongsgården fra 1080.

Sindbæk fortæller som i Trelleborg-bogen historien om forskernes ændrede tolkninger. Schultz' opfattelse er udgangspunktet: Aggersborg skulle sikre Knud den helliges erobring af England i 1080'erne. Dermed blev borgen placeret som den yngste af de daværende fundne ringborge.

Siden kom man frem til, at Fyrkat var yngre, og at Aggersborg sandsynligvis var den ældste ringborg.

Med udgravningerne på Aggersborg blev voldenes og portenes konstruktion og Trelleborghustypen endeligt erkendt. Det var Olaf Olsen og Else Roesdahl, der stod for mange af de nye forklaringer. Den sikre datering 980/81 med udviklingen i Norge og kampene mellem Harald Blåtand og Otto II, kunne nu forklare militarisering og anlæg.

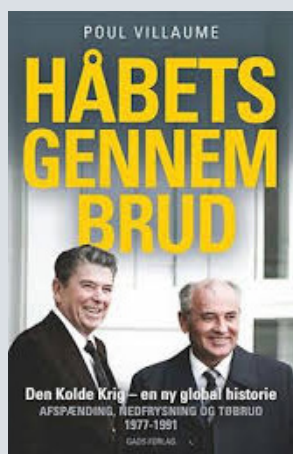
De mange fund og de nye metoder (jordradar, metal-detektor, isotop- og DNA-analyse, tidsbestemmelse)

og de mange supplerende udgravninger inddrages i Sindbæks fortolkninger. Man føler som læser Sindbæks engagement i løsningen af de mange gåder, som fundene og materiale fra udgravningerne stiller.

Noter med oplysninger og kilder til hvert afsnit findes, og der er en god fokuseret litteraturliste. Bogen er virkelig anvendelig for både lærere og elever, der vil forstå og diskutere gåderne omkring ringborgene.

Henrik Adrian

Håbets gennembrud

Poul Villaume: Håbets gennembrud. Den Kolde Krig - en ny global historie. Afspænding, nedfrysning og tøbrud 1977-1991. Gads Forlag 2024. 312 sider, 399,95 kr.

Den kolde krig fik ny aktualitet, da Rusland gik ind i Ukraine i februar 2022, og derfor er opdaterede fremstillinger af den kolde krig atter relevante. Fremstillingerne findes

der mange af, men på dansk er der næppe et værk, der er så omfattende, som Poul Villaumes trilogi, der samtidig har et aktuelt perspektiv. Håbets gennembrud udgør således sidste del af trilogien, hvor de to øvrige bind er Frygtens logik (2020) og Mellem frygt og håb (2023). Værket er samlet set på 1192 tætskrevne sider! Der er altså mulighed for en detaljegrad og grundighed, der, så vidt jeg ved, ikke matches af andre danske værker om den kolde krig.

Håbets gennembrud dækker årene 1977-1991, samt en epilog med fokus på nutidens forhold mellem Vesten og Rusland, som kobles med den kolde krigs historie. Bindet er kronologisk inddelt i tre kapitler 1977-1979, 1980-85 og 1985-91, samt den omtalte epilog på 23 sider.

Den store historie som fokus

Her er tale om såkaldt "stor historie". Det er store mænd, der træffer store beslutninger. Individet spiller en så central rolle som historieskabende her, at der alene inden for forordets første 11 linjer nævnes 5 forskellige statsoverhoveder. Man skal acceptere en præmis om, at det først og fremmest er statsoverhovederne og deres rådgivere, der er det centrale, når historien skrives. Hvordan den kolde krig påvirker de almindelige mennesker berøres meget sjældent i bogen. De bliver faktisk nærmest ikke nævnt. Og der er

meget få, hvis overhovedet nogen, beretninger fra og om de hverdage, der blev berørt for almindelige mennesker. Kun lige i epilogen nævnes det, hvordan gennemsnitslevealderen faldt for den almindelige russer. Det havde eksempelvis været interessant at høre mere om, hvordan stormagternes spil i Afghanistan påvirkede befolkningen i landet, men det berøres stort set kun fra en storpolitisk og alliancemæssig synsvinkel. Så hvis man gerne vil høre om konsekvenserne af beslutningerne for mennesker uden for magtens cirkler, eller hvis man er på jagt efter det daglige liv under den kolde krig i USA, Sovjetunionen og deres allierede, skal man gå et andet sted hen. Man skal nok heller ikke læse den ud fra et ligestillingsperspektiv, da næsten ingen kvinder nævnes - ud over Margaret Thatcher og en amerikansk rådgivers kone, der bringes i spil, fordi rådgiveren ikke synes, det er værd at vække hende, under det, han frygter, er en forestående krig. Hun ville alligevel dø, hvis natten endte i et atomangreb, lyder rådgiverens rationale.

Ekstremt grundig og veldokumenteret

Hvis man på den anden side gerne vil høre om de storpolitiske beslutningsprocesser, har man fat i den helt rigtige bog, for her er Villaume ekstremt grundig. De forskellige beslutningsprocesser gennemgås i detaljen, og der reflekteres over, hvilke strategiske overvejelser, der ligger bag beslutningsprocesserne, hvilken indflydelse forskellige rådgivere kunne have og hvilken betydning, de bør tillægges. Samtidig er bogen udstyret med et særdeles omfattende noteapparat. Man får således indtryk af at være i meget trygge, akademiske hænder, når viden formidles i bogen.

Det er en klar styrke, og det er spændende læsning, når man kommer helt ind i magtens centrum. Men for at få en dyb forståelse af disse beslutninger kræver det også en stor viden om, hvad der forhandles om og besluttet på baggrund af. Det gør i sagens natur detaljeringsgraden høj. Og det er ikke nødvendigvis alle læsere, der er lige interesseret i gennemgange af, hvor mange MIRV-sprænghoveder forskellige ICBM'er kunne medbringe. Men omvendt er det faktisk nødvendig viden for at få en indsigt i, hvilke sandsynlige krigsscenerier regeringslederne og deres rådgivere forberedte sig på. Og man må nok også forvente, at en læser, der anskaffer sig en bog af denne art, har en interesse i våbentekniske detaljer, og hvilken betydning de har for forhandlings- og beslutningsprocesserne.

Gorbatsjov som tragisk helt

Et af bogens naturlige omdrejningspunkter er den sovjetiske leder Mikhail Gorbatsjov, som naturligvis spiller en central rolle fra han vælges som generalsekretær i det kommunistiske parti i 1985. Også her får vi dyb indsigt i de overvejelser han og de sovjetiske

ledere gjorde sig i perioden frem mod murens fald. Desuden får vi hele tiden det vestlige blik på ham, hvor han på mange måder ses som en helt, der forsøger at reformere et kriserammet sovjetisk system via glasnost og perestrojka. Men i takt med, at der skrues op for åbenhed og nedrustningsaftaler med vesten, falder Sovjetunionen mere og mere fra hinanden, og på den måde ender Gorbatjov som en tragisk helt, der, i vestens øjne, gør alt det rigtige, men ender som afgående leder af en opløst østblok i december 1991.

Den kolde krigs konsekvenser

Bogen skildrer også tiden efter østblokkens opløsning, og de konsekvenser den kolde krig havde for Rusland og har haft for særligt forholdet mellem vesten og Rusland. Også her er vi primært i de øverste politikeres rækker. Hvis man vil høre om den almindelige russers oplevelse af omvæltningen, skal man læse andetsteds – f.eks. i Svetlana Aleksijevitjs *Secondhand tid*, selvom det kræver en helt anden værktøjskasse som historiker. Men når Villaume fremstiller tiden efter den kolde krig, er det, ligesom med den øvrige bog, med stor indsigt. Her er der blandt andet fokus på at forstå, hvorfor Ruslands regeringer har ageret, som de har. Bogen forsøger at forstå russernes handlinger i det, der vises flere eksempler på og som den tidligere amerikanske udenrigsminister Robert Gates beskriver som "amerikanske aktørers arrogance", og forklarer hvordan amerikanernes ageren i årene efter murens fald og i 00'erne, ifølge Gates har skabt en: "... dyb følelse af frustration og ydmygelse i brede politiske kredse i Rusland".

Vestens ageren undskylder ikke Ruslands angreb på Ukraine, men man må selvfølgelig prøve at forstå, hvorfor russiske regeringer agerer, som de gør, og der trækker Villaume interessante tråde til den kolde krig og tiden derefter. Dog skal det siges, at Villaume er så lidt inde på russernes motiver og fokuserer så meget på at forstå russerne, at det hælder mod at være et partsindlæg, og derfor ikke bør stå alene.

Der er ingen tvivl om, at *Håbets gennembrud* er et vigtigt værk om den kolde krig. Omfanget og detaljeringsgraden gør den dog meget svær at anvende direkte i undervisningen af elever på gymnasialt niveau, men det er heller ikke bogens hensigt. Håbets gennembrud skal i langt højere grad bruges, hvis man vil dykke ned i specifikke dele af den kolde krig, og dele af den kan sagtens anvendes i forbindelse med projektarbejde som SRP og SSO. Ligesom bogen er meget anbefalelsesværdig, hvis man som underviser gerne vil have grundigere viden om den kolde krig, og være bedre klædt på til at perspektivere ideologernes kamp og murens fald.

Jens Mann Christiansen

Danske finanskriser fra 1311 til 2000

Finn Østrup: *Danske finanskriser fra 1311 til 2000. Bind I: Fra 1311 til 1913. Forlaget Historia 2023. Samlet pris for 3 bind 450,95 kr. Bind 2 og bind 3 anmeldes i kommende udgaver af Noter.*

Professor emeritus ved CBS Finn Østrup har skrevet om danske finanskriser fra 1311 og til 2000. Denne anmeldelse vedrører bind I, der behandler kriserne frem til udbruddet af 1. verdenskrig – kriser, der tæller en række statsgældskriser frem til 1814, adelens krise i 1600-tallet, kriser i de københavnske handelshuse i 1700-tallet, 1820'ernes landbrugskrise, Treårskrig og 1864. Slutteligt også sammenbruddene i de københavnske byggebanker og i Den sjællandske bondestands Sparekasse i 1907-08.

Østrup er uddannet cand.polit. og har varetaget centrale stillinger i statsadministrationen, EU, eller fx Rangvid-udvalget, der undersøgte baggrunden for finanskrisen. Han var ansat på CBS fra 1990-2019; fra 2008 som professor. Det er således med solid økonomifaglig baggrund, at Østrup her endevender danske, finansielle kriser.

Bogen er opdelt 6 kapitler, hvor det første kapitel behandler begreber og afklaringer. Kapitlet afklarer, hvad man skal forstå ved finansielle kriser og opdeler finanskriser i gældskriser, likviditetskriser og forsikringskriser. Dertil redegøres for kendetegn ved finansiell virksomhed. Finanskriser er vigtige fordi de på forskellig vis indebærer økonomiske omkostninger og indebærer perioder med lavere økonomisk vækst eller fx fejlallokering af ressourcer som følge af beslutninger truffet forud for krisen. Kapitlet er på 12 sider, god at få forstand af - og nødvendig i forståelsen af bogens ærinde.

Kapitel 2 behandler finansielle kriser frem til 1800. Kapitlet falder i 5 dele: statsgældskriserne frem til 1800, adelens krise i 1600-tallet, kriserne i Kurantbanken - der falder i øjnene med både deres hyppighed og deres omfang - den såkaldte Fredskrise 1782-83, hvor Østrup påpeger ligheder med nutidens finansielle kriser båret af stor optimisme op mod krisen samt de økonomiske aktørers korte forventningsdannelse, hvor forventningerne til fremtiden uforholdsmæssigt baseres på, hvad der sker i nutiden. Dernæst følger pengekrisen 1799.

Kapitel 3 behandler tre store kriser i starten af 1800-tallet: statsgældskrisen 1807-1814 som følge af deltagelsen i Napoleonskrigene, en krise for den københavnske storhandel og landbrugskrisen 1818-1829. Kapitlet omfatter således altså også statsbankerotten i 1813, der dog først i sidste halvdel af 1800-tallet betegnes således og Østrup påpeger gennem en bibemærkning hos Svend Aage Hansen, at kritikken af pengereformen i 1813 lader til at blive stærkere jo længere væk fra 1813 den beskrives (p. 188). Østrup påpeger, at statsgældskrisen 1813 markerer en afslutning på en lang periode med sådanne kriser for det danske monarki. Der har ikke siden været en statsgældskrise i Danmark.

Kapitel 4 rummer finansielle kriser ved midten af 1800-tallet fra krigsudbruddet i 1848, opløb og forløb af finanskrisen 1857-58 og kriserne i forbindelse med krigen i 1864. Perioden udmærker sig ved fremkomsten af nye, privatejede finansielle virksomheder, der også ændrer krisernes karakter, og der findes dén centrale ændring, at hverken Treårskrigen 1848-52 eller krigen i 1864 medfører statsgældskriser. De nye pengeinstitutter kan læses som seismografer for tiden – en art finmekanik til styring af landets økonomi.

Kapitel 5 dækker 1865-1900. Der er finansielle problemer i 1870'erne, men der er tale om problemer i fx landets største bank - efter Nationalbanken – C. F. Tietgens Privatbanken og ligeledes i en række sparekasser. Det er som om bankvæsenet som forretning skal finde sine fødder. Fælles er, at udviklingen på aktiemarkedet giver uro samtidig med en stor stigning i landbrugets gæld – sidstnævnte kommer af en decideret stagnation 1870 til ca. 1890. Det er særligt for perioden, at de finansielle virksomheder (på nær en enkelt) klarer sig gennem perioden uden hjælp – og det gør ligeledes låntagerne. Det er blevet nye tider. Samtidig er der kriser i fx Tyskland og Sverige, men enten har de danske investorer været heldige eller også skyldes de udeblevne krak, at industrialiseringen ikke var så fremskreden og derfor heller ikke sårbar for et aktiemarked.

Bogens sidste kapitel dækker tiden fra 1900-1914. Det er vilde tider. Albertis svindelsag i 1907-08 i Den sjællandske bondestands sparekasse. Væksten i Danmark i perioden er kun matchet af de glade 60'ere, hvad angår vækst i byerhvervene. Landbruget har stor vækst og fordobler sin indkomst fra 1900-1914. Der er international højkonjunktur og i Danmark økonomisk optimisme – men også stor gældsætning, der resulterer i en gældskrise, der minder om krisen 100 år senere i 2007.

Østrups fremstilling er solid. Med fokus på økonomi og kriser tegner Østrup en flod gennem en lang perio-

de i Danmarkshistorien, der for denne læsers vedkommende har haft vægten et andet sted. Det er godt gjort. Det indholdsmæssigt svageste kapitel er kapitel 2, der dækker 4-500 års historie med kildematerialet til emnet, der nok har mere karakter af drypvis viden end en sideløbende flod. Guldgruben i bogen er statistisk materiale og tabeller, som man bør starte hver undervisningslektion med ligegyldig hvilken periode, man er i gang med. Vi ved det jo godt: Det er penge, der driver verdenshistorien.

Stefan Emkjær

Kongen og grevinden

Claus Møller Jørgensen: *Kongen og grevinden. 1850. Serien 100 Danmarkshistorier.* Aarhus Universitetsforlag 2024. 100 sider, 129,95 kr.

Jeg har tidligere haft fornøjelsen af at anmelde en af udgivelserne fra 100 Danmarkshistorier. Og lad mig med det samme gentage, at jeg er virkelig glad for konceptet fra Aarhus Universitetsforlag.

Som tidligere nævnt er de en gave til den travle historielærer, der gerne vil have en indføring i et aktuelt historisk emne. *Kongen og Grevinden – 1850* af Claus Møller Jørgensen er ingen undtagelse. Bogen handler om ægteskabet mellem Frederik den Syvende og Grevinde Danner, med det borgerlige navn Louise Rasmussen. Og den handler om venskabet og forholdet mellem de to og avisudgiveren Carl Berling, som Louise Rasmussen tidligere havde haft et forhold til og fået barn med. Den skildrer med forfatterens egne ord: "... trekantsdramaet, der satte følelserne i kog på Christiansborg og gjorde livet svært for den forelskede konge."

Møller Jørgensen havde egentlig med bogen sat sig for at undersøge, hvilken rolle Grevinde Danner spillede i politik i en tid, hvor kvinder ikke havde formelle politiske rettigheder. For som han skriver, så har flere historiske undersøgelser vist, hvordan kvinder, der var gift med magtfulde mænd, kunne få stor indflydelse gennem uformelle personlige netværk og relationer.

Det skulle vise sig at være en stor udfordring for Møller Jørgensen – og større end forventet. For at komme tæt på nogle af de aspekter, der prægede kongen og grevinden og forholdets indflydelse på den politiske udvikling, inddrager han følelsers historie og følel-

sesgeografi. Bogens første del har derfor fået titlen Forfatning og Følelser. Her giver Møller Jørgensen en kort indføring i følelshistorie, som jeg ikke har læst meget om tidligere. Det er spændende læsning og inspirerende at forholde sig til, hvordan følelser har haft betydning for politik og samfundsudvikling. Ægteskabet mellem kongen og grevinden viser, hvordan kontraktægteskabet blev erstattet af ægteskab baseret på forestillingen om forelskelse og den romantiske kærlighed. Og der er grund til at tro, at Louise havde en stor indflydelse på sin Fritz, kongen Frederik, og endda så stor, at den kan have påvirket den politiske udvikling i Danmark i Frederik den Syvendes regeringsperiode.

I afsnittet med titlen Orkanens Øje gennemgår Møller Jørgensen de mange omvæltninger og begivenheder i Frederik den Syvendes unge år og tidlige regeringsperiode frem til, at han gjorde sig selv til konstitutionel konge. Fokus er på, hvordan både Danner og Berling påvirkede de politiske beslutninger, som Frederik den Syvende tog mere eller mindre modstræbende. Flugten er meget sigende som titel på afsnittet om tiden efter indførelsen af det konstitutionelle monarki, hvor Frederik den Syvende fik lov til at gifte sig med Louise Rasmussen. Ægteparret tilbragte helst tiden langt væk fra hovedstaden og tog flugten til Jægerspris Slot og Frederiksborg, hvor de kunne være i fred for sladder osv. Det bliver tydeligt, hvor højt Frederik elskede sin Louise, mens Louises kærlighed nærmest var moderlig. Bogens sidste del handler om, hvordan Frederik den Syvende måtte finde sin rolle, efter at han havde gjort sig selv til konstitutionel konge. Det bliver her tydeligt, hvilken indirekte indflydelse Danner fik rent politisk som kongens uformelle rådgiver. Om end der ikke er tvivl om, at Frederik den Syvende grundlæggende handlede efter sit eget hoved, når det gjaldt udnævnelser og beslutninger, der havde politisk betydning.

Emnet er velformidlet og sproget i udgivelsen er godt og klart, og den formår at give et overblik over en turbulent periode i dansk politik, der kan virke meget kompleks. Der er mange gode citater og uddrag fra kilder, som vil kunne bruges i undervisningssammenhæng. Billedvalget understøtter indholdet godt og er med til at vise, hvordan Danners forhold til kongen blev fremstillet i samtiden. Der er en del kanoniske billeder af ægteparret, men også mere finurlige fotografier, som jeg ikke har set tidligere – bl.a. et fotografi af en porcelænsfigur, der formentlig har skullet udstille Danners baggrund som simpel og pauver.

I forlængelse af det vil jeg nævne, at jeg er overrasket over at læse, hvor upopulær og forhadet Grevinde Danner var i sin samtid. Det er en noget anden opfattelse end den, som kommer til udtryk i hendes

eftermæle i dag. Senest har hun fået sin egen bronzeskulptur skabt af kunstneren Kirsten Justesen, og hendes navn forbindes med Dannerhuset og deres store arbejde for voldsramte børn og kvinder.

Kongen og Grevinden – 1850 giver mig lyst til at læse mere om Grevinde Danner og Frederik den Syvende. Udgivelsen inspirerer desuden til at arbejde med indførelsen af folkestyre med udgangspunkt i Grevinde Danners rolle i undervisningen. Det kunne blive et spændende forløb. Det er ellers for mig lidt af en udfordring, da forløbet ofte drukner i komplekse årsagsforklaringer og redegørelser for helstaten, der kan dræbe lysten til at lære hos enhver elev – selv de mest motiverede. Et andet forløb kunne omhandle "shitstorms" gennem tid. Her vil det være på sin plads at inddrage Grevinde Danner og perspektivere til nutidens fremstilling af skandaler i forskellige kongehuse rundt omkring i Europa.

I slutningen af Kongen og Grevinden – 1850 anbefales fem titler til videre læsning foruden www.danmarks-historien.dk. Det er ikke meget. Det undrer mig, at der er skrevet så lidt. Hvis det virkelig er rigtigt, så er denne udgivelse ikke alene god, men også tiltrængt.

Afslutningsvis vil jeg desuden anbefale Nationalmuseets podcast Kærlighedshistorie, episode 9, hvis man gerne vil høre en underholdende podcast om tre-kantsdramaet.

Amalia Bonné